

RADNI MATERIJAL

**STRATEGIJA RAZVOJA OPĆINE FOČA
ZA PERIOD 2021.-2027. GODINE
DIO I
(STRATEŠKA PLATFORMA, PRIORITETI, MJERE I KLJUČNI
PROJEKTI)**

JUNI 2020.

Sadržaj

POPIS SLIKA.....	3
POPIS TABELA.....	4
1. UVOD.....	5
1.1 PRISTUP IZRADI STRATEGIJE RAZVOJA.....	5
2. STRATEŠKA PLATFORMA	5
2.1 SITUACIONA ANALIZA	5
a) <i>Geografski položaj i prirodne karakteristike</i>	<i>5</i>
b) <i>Demografske karakteristike i kretanja uključujući stanje dijaspore</i>	<i>8</i>
c) <i>Pregled stanja i kretanja u lokalnoj ekonomiji.....</i>	<i>10</i>
d) <i>Pregled stanja i kretanja na tržištu rada.....</i>	<i>22</i>
e) <i>Pregled stanja i kretanja u oblasti društvenog razvoja</i>	<i>24</i>
f) <i>Stanje javne infrastrukture i javnih usluga</i>	<i>32</i>
g) <i>Zaštita okoliša uključujući smanjenje rizika od nesreća.....</i>	<i>37</i>
h) <i>Stanje prostorno planske dokumentacije</i>	<i>46</i>
i) <i>Analiza budžeta i projekcija sredstava za finansiranje realizacije strategije razvoja</i> <i>48</i>	
2.2 SWOT ANALIZA I STRATEŠKO FOKUSIRANJE	50
2.3 VIZIJA RAZVOJA I STRATEŠKI CILJEVI, SA INDIKATORIMA	53
3. PRIORITETI I MJERE SA INDIKATORIMA.....	56
4. KLJUČNI STRATEŠKI PROJEKTI	59
5. PROVJERA MEĐUSOBNE USKLAĐENOSTI STRATEŠKIH DOKUMENATA	62
6. INDIKATIVNI FINANSIJSKI OKVIR.....	64
7. OKVIR ZA PROVOĐENJE, PRAĆENJE, IZVJEŠTAVANJE I EVALUACIJU STRATEGIJE RAZVOJA	66
8. PRILOZI	69
8.1 SAŽETI PREGLED STRATEGIJE RAZVOJA	69
8.2 PREGLED MJERA.....	78

Popis slika

Slika 1. Kretanje broja stanovnika Općine 2014-2018.....	8
Slika 2. Starosna struktura stanovništva, 2018.....	9
Slika 3. Kretanje broja rođenih u općini Foča, 2014-2018.....	9
Slika 4. Kretanje broja umrlih u općini Foča	9
Slika 5. Broj registriranih obrta 2014-2018.....	13
Slika 6. Struktura poljoprivrednog zemljišta po površini, ha.....	14
Slika 7. Struktura poljoprivrednog zemljišta po klasama, %.....	15
Slika 8. Ostvarena proizvodnja osnovne ratarske kulture pšenice, po količini (t) i tržišnoj cijeni (KM), 2014-2018	15
Slika 9. Ostvarena proizvodnja glavnih povrtlarskih kultura po količini (t) i tržišnoj cijeni (KM), 2014-2018	16
Slika 10. Proizvodnja jaja i mlijeka po količini i tržišnoj cijeni (KM), 2014-2018	16
Slika 11. Brojnost stočnog fonda, 2018.	17
Slika 12. Posječena količina drveta u Općini od strane J.P. „Bosanskopodrinjske šume“ d.o.o. Goražde, 2016-2019. , m ³	18
Slika 13. Ostvareni broj noćenja u Općini, 2014-2018.....	20
Slika 14. Kretanje broja zaposlenih na teritoriji općine Foča, 2014-2018,	22
Slika 15. Prosječna mjesečna neto plaća na teritoriji Općine, KM	23
Slika 16. Ostvareni budžet Doma zdravlja, 2014-2018, KM	25
Slika 17. Kretanje broja učenika u OŠ “Ustikolina”, 2014/15-2018/19	26
Slika 18. Broj registrovanih motornih vozila na teritoriji općine Foča u 2019. godini	33
Slika 19. Pregled klizišta u toku poplava 2014. godine.....	44
Slika 20. Ugroženost požarima, 2014-2018	45

Popis tabela

Tabela 1. Broj aktivnih poslovnih subjekata i zaposlenih	11
Tabela 2. Pregled strukture zemljišta na području Općine	13
Tabela 3. Pregled strukture i veličine posjeda	14
Tabela 4. Kretanje broja nezaposlenih na teritoriji Općine, 2014-2018, po polu(M, Ž), ukupno (S) ...	22
Tabela 5. Pregled najčešćih oboljenja u Općini, 2014-2018.....	24
Tabela 6. Oblici socijalne zaštite	28
Tabela 7. Pregled korisnika iz oblasti BIZ.....	28
Tabela 8. Pregled pokazatelja Općinske uprave	29
Tabela 9. Pregled stambenih objekata prema broju stanova	29
Tabela 10. Dužina putne mreže na teritoriji Općine, km.....	32
Tabela 11. Cestovna mreža: finansijska ulaganja i povezanost, 2014-2018	33
Tabela 12. Broj kupaca / potrošača električne energije, 2014-2018.....	34
Tabela 13. Osnovni pokazatelji vodovodne mreže u Općini, 2014-2018	35
Tabela 14. Pregled izvorišta u Općini.....	38
Tabela 15. Odvoz komunalnog i drugog otpada, 2014-2018	41
Tabela 16. Pregled stanja opšte bezbjednosti u Općini, 2014-2018	43
Tabela 17. Lista prioriteta za zemljište kontaminirano sa MES i NUS	45
Tabela 18. Pregled procjene po izvorima finansiranja za period 2021.-2027. godine, 000KM.....	49
Tabela 19. Prijedlog okvirne raspodjele finansiranja po sektorima razvoja.....	49
Tabela 20. Strateški fokusi	52
Tabela 21. Indikatori (uticaja) realizacije strateških ciljeva *	55
Tabela 22. Prioriteti grupisani po strateškim ciljevima	56
Tabela 23. Prioriteti za strateški cilj 1 sa pripadajućim mjerama	56
Tabela 24. Prioriteti za strateški cilj 2 sa pripadajućim mjerama	57
Tabela 25. Prioriteti za strateški cilj 3 sa pripadajućim mjerama	58
Tabela 26. Pregled aktivnosti i odgovornosti za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju strategije razvoja JLS.....	66

1. UVOD

1.1 Pristup izradi strategije razvoja

Strategija razvoja općine Foča u Federaciji Bosne i Hercegovine 2021.-2027. godina je ključni strateško-planski dokument općine Foča, koji treba da podstiče njen budući rast i razvoj. Strategija obuhvata ekonomski i društveni aspekt, ali i aspekte zaštite i unaprijeđenja okoliša i prostora. Izrađena je kao okvir za definisanje zajedničkih ciljeva, podsticanje lokalnih snaga, ali i kao odgovor na izazove budućeg razvoja općine i sveukupnog života u njoj. Kao takva, Strategija razvoja općine Foča je u skladu sa strategijama i politikama na višim nivoima vlasti, i to prije svega sa strateškim i prostorno-planskim dokumentima Federacije BiH, ali i sa drugim sektorskim strategijama u Bosni i Hercegovini. Također, Strategija je usklađena sa procesom evropskih integracija i globalnim ciljevima održivog razvoja (SDG). Strategija je izrađena u okviru Protokola o saradnji između Općine Foča i Projekta integriranog lokalnog razvoja (ILDPA), koji predstavlja zajednički projekat Vlade Švicarske i Razvojnog programa Ujedinjenih nacija u BiH (UNDP), a provodi se u saradnji s Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH, Federalnim ministarstvom pravde i savezima opština/općina i gradova u oba entiteta. U procesu izrade ovog planskog dokumenta korištena je MiPRO metodologija, koja je prilagođena EU terminologiji i ciklusu planiranja, što je u skladu sa Zakonom o razvojnom planiranju u Federaciji Bosne i Hercegovine.

2. STRATEŠKA PLATFORMA

2.1 Situaciona analiza

a) Geografski položaj i prirodne karakteristike

Općina Foča smještena je na jugoistoku Bosne i Hercegovine, odnosno na jugozapadu Bosansko-podrinjskog kantona. Sjeverozapadno graniči sa Općinom Pale, sjeveroistočno sa Gradom Goražde, zapadno sa općinama Trnovo i Kalinovik, te južno i jugoistočno sa Opštinom Foča (RS). Ukupna površina Općine iznosi 161,26 km², sa 1933 stanovnika¹, sa prosječnom gustinom naseljenosti oko 12 st/km². Naselje Ustikolina kao sjedište Općine je udaljeno od Foče 10 km i od Goražda 23 km. Nalazi se na nadmorskoj visini 370 m do 1674 m (visina Kacelja). Najveća naseljenost je u urbanom dijelu Ustikoline dok je najmanja naseljenost u mjesnoj zajednici Jabuka. Općina je organizovana u tri mjesne zajednice i to: Ustikolina, Cvilin i Jabuka. Urbani dio Općine smješten je uz lijevu obalu rijeke Drine i uz ušće rijeke Koline.

Reljef

Općinu Foča karakteriše dolina rijeke Drine sa dominantnim Cvilinskim poljem koje se nalazi na desnoj obali rijeke Drine čija prosječna nadmorska visina iznosi 378 m, što je za 6-8 m više od nivoa rijeke. Naselje Ustikolina koje je najveće na teritoriji općine je na nadmorskoj visini

¹ Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH 2013. godine.

420 m. Ostali dio Općine u svojim padinskim dijelovima je iznad ove visine, sa dva dominantna planinska vrha Stolac (1520 m) i Kacelj (1674 m).

Hidrološke karakteristike

Općina Foča smještena je na obalama rijeke Drine u dužini od oko 9 km. Pritoke Drine u Ustikolini su Kolina i Kosovska rijeka. Površina zemljišta pod rijekama u Općini je oko 0,5 % od ukupne površine Općine. Između Ustikoline i Cvilina protiče rijeka Drina, kroz mjesnu zajednicu Jabuka rijeka Kolina, dok Osanička rijeka svojim tokom, od sela Ćurovići do Osanice, gdje se ulijeva u rijeku Drinu, također, protiče kroz područje općine Foča (MZ Ustikolina). Usljed dugih kišnih padavina ili otapanja snijega nivo ovih rijeka se povećava, najčešće bez većih posljedica za ljude i materijalna dobra. Rijeka Kolina teče od padina planine Jahorine do Ustikoline gdje se ulijeva u Drinu na nadmorskoj visini od 371 m.

Klimatske karakteristike

Općinu Foča karakteriše umjereno-kontinentalni tip klime djelimično izmjenjen nadmorskom visinom ovog područja. Sa povećanjem nadmorske visine preovladava predplaninski tip umjereno-kontinentalne klime, pa i klimi planinskog tipa u najvišim predjelima. Ovakva klima odlikuje se dugim zimama i ljetima, te kratkim periodima proljeća i jeseni. Uža kotlina uz rijeku Drinu ima sve odlike župnog područja. Zbog toga, osim relativno visoke srednje godišnje temperature zraka, ovo područje odlikuje se i puno manjom temperaturnom amplitudom od većine krajeva u Bosni i Hercegovini. Najhladniji je mjesec januar sa srednjom temperaturom zraka od $-1,2^{\circ}\text{C}$, a najtopliji je mjesec juli sa srednjom mjesečnom temperaturom od 19°C . Apsolutne maksimalne vrijednosti ljetnih temperatura ne prelaze 39°C , apsolutne minimalne temperature u zimskom periodu najčešće ne dostižu vrijednosti od -20°C . Sa povećanjem nadmorske visine srednje vrijednosti temperatura opadaju sa prosječnim gradijendom od $0,6^{\circ}\text{C}$ na svakih 100 m nadmorske visine. Usljed učestalih klimatskih promjena na globalnom nivou mjenja se i režim padavina, ali je obim ukupnih padavina nepromjenjen. Procjenjuje se da će upravo pojava klimatskih promjena i emisija stakleničkih gasova imati nepovoljan uticaj na vremenske prilike, koje svojim negativnim djelovanjem uzrokuju pojavu prirodnih opasnosti u najekstremnijem obimu i obliku. Na žalost osnovni uzrok ovakve pojave jeste antropogeni faktor.

Godišnja suma padavina iznosi 842 l/m^2 . Izuzetak je dolina rijeke Koline gdje je suma padavina oko 1000 l/m^2 . Najmanje je padavina u drugom i trećem mjesecu, a najviše u jedanaestom i dvanaestom mjesecu. Ovo područje karakteriše i veliki broj dana (194) sa maglom naročito ispod 700 m nadmorske visine. Magla se manifestuje kao posljedica velike vlažnosti zraka čija je prosječna relativna vrijednost velika i iznosi 84 %. Vjetrovi ne dosežu velike brzine i njihovo djelovanje obično ne izaziva posljedice po ljude i materijalna dobra.

Mineralne sirovine

Na području Općine nalazi se više lokaliteta s mineralnim sirovinama:

- više nalazišta gipsanog kamena korištenog u davno ugašenoj proizvodnji cementa u Vitkovićima;

- prirodno drobljeni krečnjak za nasipanje lokalnih puteva na tri lokaliteta u MZ Jabuka koji se eksploatira;
- nalazište sedre u MZ Jabuka koje se još uvijek ne eksploatira organizovano;

Na tri lokaliteta na teritoriji općine pored rijeke Drine se eksploatiše riječni šljunak i pijesak. U istraživanjima na području Jabuke nađeni su tragovi cinka, olova i barita koji se još uvijek ne eksploatiraju.

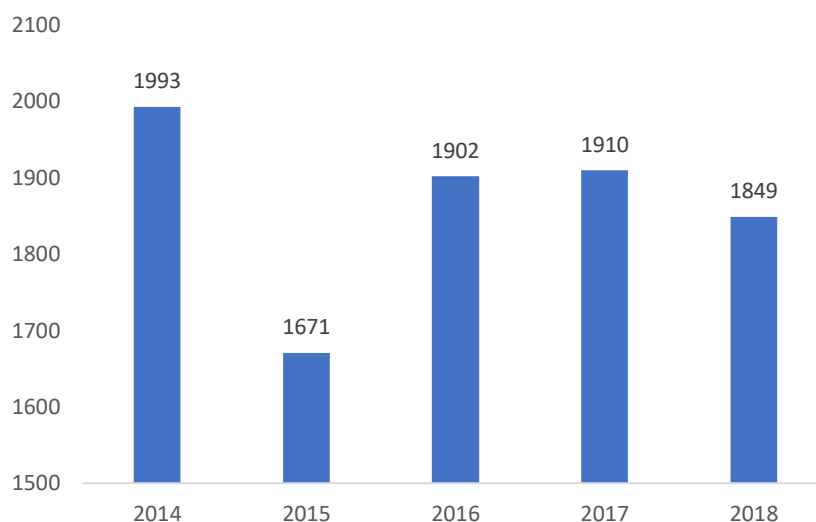
Zaključak

Općina Foča se većim dijelom prostire na lijevoj i manjim dijelom na desnoj obali rijeke Drine. Kroz nju su od davnina vodile i u njoj se ukrštavale važne putne komunikacije i karavanski putevi, koji su išli iz pravca mediterana prema istoku i prema srednjoj Evropi, a koje pravce su u novijoj historiji zamijenili moderni putevi, što znači da ovo područje ima važan geopolitički i geostrateški položaj.

Geografski i klimatski uslovi, te položaj rijeke Drine, plodna tla i druga prirodna bogastva pružaju mogućnost za razvoj turizma, posebno seoskog, ali i avanturističkog, za sve koji vole odmor u netaknutoj prirodi i kampovanje. Uz rijeku Drinu postoje atraktivne lokacije za kampovanje, ali tu su i brdsko-planinska uzvišenja. Priroda je tako obogatila područje Općine Foča, te mnoge lokacije mogu da posluže kao "škole u prirodi" za učenike osnovnih i srednjih škola. Pogodno je područje za održavanje ekurzija studenata biologije, geografije, historije, arheologije. Međutim, treba naglasiti da se općina posljednjih nekoliko godina suočava sa određenim društvenim izazovima. Vidljivo je da na teritoriji općine postoji stagnacija prirasta stanovništva. Općina Foča ima izuzetno visok procenat odsutnog stanovništva, a koji je posljedica prije svega ratnim dejstvima uzrokovanih migracija stanovništva. Nedostatak novih investicija i razvojnih programa je evidentan, te Općina nije u mogućnosti da apsorbuje sve veći broj nezaposlenih osoba. Općina Foča je privredno nerazvijena Općina te svoju perspektivu između ostalog vidi u privrednom i turističkom razvoju, koristeći svoje postojeće prirodne odlike.

b) Demografske karakteristike i kretanja uključujući stanje dijaspore

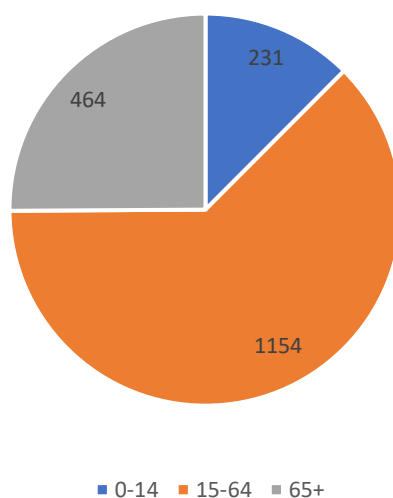
Na području općine Foča po popisu stanovništva iz 2013. godine živi **1933 stanovnika** u 747 domaćinstava sa prosječno 2,6 člana po domaćinstvu, dok je po popisu stanovništva iz 1991. godine na današnjoj teritoriji općine živjelo je **5056 stanovnika**. Evidentno je da je ratni period 1992.-1995. godina za posljedicu imao migraciju velikog broja stanovnika, te da proces povratka prijeratnih stanovnika nije do kraja realiziran.

Slika 1. Kretanje broja stanovnika Općine 2014-2018.

Izvor: Federalni zavod za statistiku

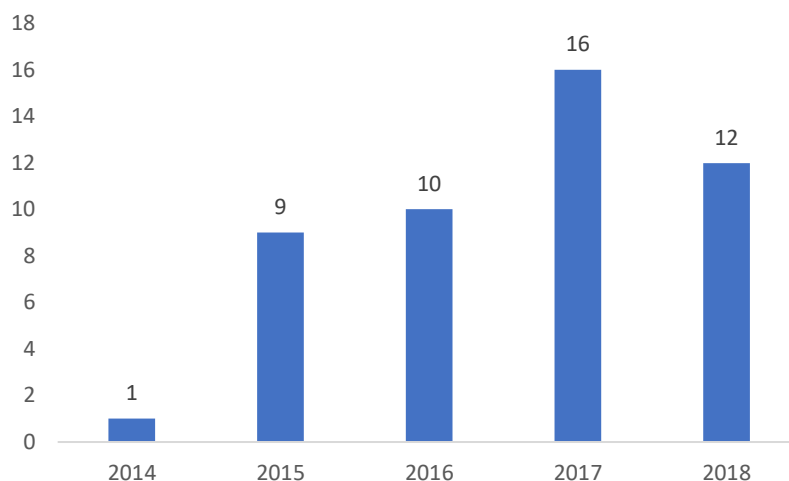
U periodu od popisa pa do 2018. godine broj stanovnika opada, s tim da je posebno izražen pad broja stanovnika u 2015. godini, kao rezultat određenih administrativnih radnji koje su rezultat prijave ili odjave mjesta prebivališta.

Slika 2. Starosna struktura stanovništva, 2018.

Izvor: Federalni zavod za statistiku

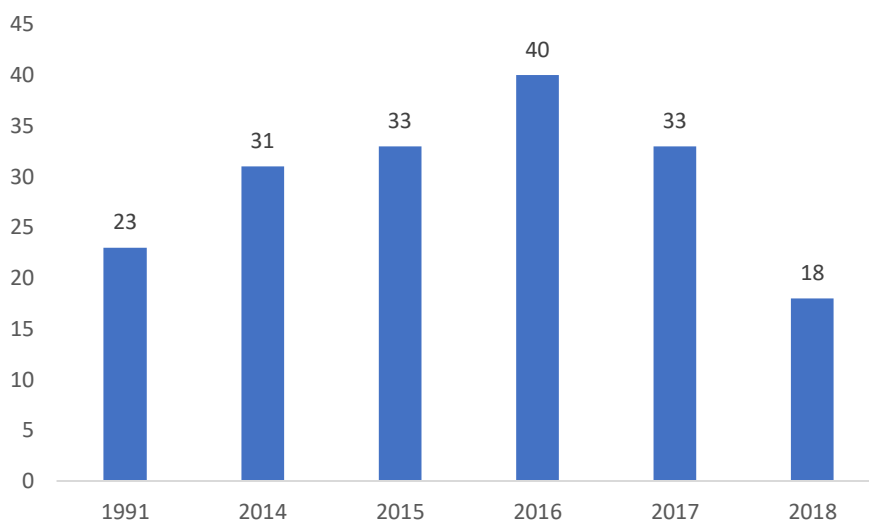
U starosnoj strukturi stanovništva za 2018. godinu, najzastupljenija kategorija stanovništva je radno aktivno stanovništvo starosti od 15-64 godine 62,41%.

Slika 3. Kretanje broja rođenih u općini Foča, 2014-2018

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Kada se analizira broj rođene djece u Općini, on varira, posebno u odnosu na 2014. godinu, nakon koje se vodi evidencija po prebivalištu roditelja, međutim značajan pad u broju rođene djece u 2018. godini je evidentan u odnosu na 2017. godinu kada je rođeno 30% posto manje djece, no podaci su neznatno povoljniji od podataka iz 2015. i 2016. godine.

Slika 4. Kretanje broja umrlih u općini Foča

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Međutim, pravi pokazatelji prirodnog kretanja stanovništva, dobiju se poređenjem broja rođenih i umrlih te se razlika na godišnjem nivou kreće na cca -20 stanovnika. Dakle, radi se o izuzetno nepovoljnim demografskim trendovima u pogledu prirodnog priraštaja stanovništva.

Kada se u ovaj kontekst pridodaju i kompletno obrađeni podaci (2017) godine, koji ukazuju da je više stanovnika odselilo iz općine (67, od čega 32 osobe ženskog pola), nego što je doselilo (23, od čega 10 osoba ženskog pola), onda se dobija jasnija slika o razmjeri negativnih demografskih trendova općine Foča, koji prijete dugoročnom razvoju, pa i dugoročnom demografskom opstanku ove lokalne zajednice.

Zaključak

S obzirom na negativne demografske trendove, potrebno je razvijati poticajnu politiku za zaustavljanje procesa depopulacije Općine. Ove poticajne mjere moraju uzeti u obzir zaustavljnje procesa deruralizacije i zadržavanja seoskog stanovništva na teritoriji općine. Da bi se navedeno ostvarilo, potrebno je istovremeno jačati privredu općine, stvarati uslove za održivi razvoj, koji podrazumijeva održiva radna mjesta i omogućava kvalitetan život stanovništva Općine.

Ovo, takođe, podrazumijeva jačanje društvenog segmenta i javnih usluga, te razvoj infrastrukture Općine i zaštitu postojećeg okoliša. Posebno je potrebno razvijati putnu i drugu komunikacionu infrastrukturu i jačati komunikacijske veze sa urbanim središtem općine i Goraždem kao centrom Bosansko-podrinjskog kantona, te jačati veze prema Sarajevu i drugim regionalnim centrima u Bosni i Hercegovini.

Prioritetno, potrebno je kreirati sadržaje za zadržavanje i privlačenje mladih porodica u općinu Foča, u skladu sa dobrobitima modernog društva i savremenim potrebama pojedinaca i porodice.

c) Pregled stanja i kretanja u lokalnoj ekonomiji

Opće stanje privrede

Općine Foča ima vrlo nisku vrijednost indeksa razvijenosti (77) i spada u izrazito nerazvijene općine u Federaciji BiH, sa stepenom zaposlenosti od 16,8% i stepenom nezaposlenosti od 62,2%, dok primjera radi stepen zaposlenosti u FBiH iznosu 55,7% a nezaposlenosti 56,6%. Na području općine Foča ratna dešavanja su za posljedicu imala i devastaciju privrednih objekata, tako da isti još uvijek nisu u potpunosti obnovljeni i stavljeni u funkciju. Sa druge strane velike migracije stanovništva i nedostatak produktivne radne snage odražava se na nivo iskorištenosti kapaciteta u poljoprivrednoj proizvodnji, tako da se veliki broj poljoprivrednih površina ne obrađuje. U pogledu nosioca razvoja Općine, Mlinsko-pekarska industrija "Mlin", te zemljoradnička zadruga "Ustikolina" sa 100 udruženih zemljoradnika i 160 kooperanata bili su nosioci prijeratnog privrednog razvoja stanovnika Ustikoline, a bavili su se isključivo industrijskom proizvodnjom, poljoprivredom i stočarstvom. Danas, pored Mlinsko-pekarske industrije „Mlin“ (instalisanog kapaciteta 120t/dnevno), okosnicu razvoja Ustikoline čini preduzeće Baša d.o.o Ustikolina u ugostiteljstvu i građevini², tj. uslužnim djelatnostima (pansion, resoran, bazen, građevinska djelatnost). Na području Općine dominiraju ugostiteljski i trgovački objekti, dok određeni poljoprivredno-prerađivački kapaciteti postoje

² Strategija razvoja turizma BPK 2016-2020.

u MPI "Mlin" D.D. Ustikolina, „Baša“ d.o.o. te „Herbos Natura“ P.J. Ustikolina, koji nisu u potpunosti uposleni i rade sa nekih 30-40% kapaciteta.

Tabela 1. Broj aktivnih poslovnih subjekata i zaposlenih
Izvor: Općinska uprava općine Foča (2018)

r/br	Naziv poslovnog subjekta	Broj zaposlenih	r/br	Naziv poslovnog subjekta	Broj zaposlenih
1.	Općina Foča (JLS)	28	17.	Apoteka „Al Hana“	2
2.	JU OŠ Ustikolina	26	18.	STR "Ustikoljanka"	2
3.	Policajska stanica Ustikolina	25	19.	Restoran „Alenko“	2
4.	JU "Dom zdravlja" Foča-Ustikolina	14	20.	d.o.o. „Babić-prom“ Ustikolina	2
5.	d.o.o "Baša" Ustikolina	10	21.	„Herbos“ d.o.o. Sarajevo-P.J. Ustikolina	2
6.	MPI "Mlin" D.D. Ustikolina	7	22.	Cafe bar „Macciato“	2
7.	JKP "Ušće" Foča-Ustikolina	5	23.	Caffe bar „Ciborg“	1
8.	d.o.o. "Asker-BH" Ustikolina	4	24.	Mesara „Benjo“	1
9.	Taksi prevoznici	4	25.	STR "BAM" Ustikolina	1
10.	„Drina bus“ Ustikolina	4	26.	Javni prevoz Babić	1
11.	JP "Pošta" Ustikolina	3	27.	OKR "ESSE" Ustikolina	1
12.	STR „AKO“ Ustikolina	3	28.	FKS „Glamur“	1
13.	d.o.o. "Oniprom" Goražde	3	29.	Frizerski studio „AS“	1
14.	Restoran „Bistro“	3	30.	Brijačka radnja „Dino“	1
15.	Restoran „Drina“	3	31.	Zavod za zapošljavanje BPK Goražde	1
16.	JP "Bosansko-podrinjske šume"	3	32.	Federalna uprava za pitanja boraca i invalida domovinskog rata	1

Nažalost, podataka o registru, brojnosti i strukturi dijaspore općine Foča nema, kao ni pripadajućih inicijativa za sradnju i investicija, prije svega jer je općina Foča mlađa i manja jedinica lokalne samouprave.

Najveći potencijal za razvoj Općine leži u oblasti drvoprerađivačke industrije, eksploataciji gipsa, krečnjaka, sedre i mineralne vode. Nažalost, Općina nema zvaničnih podataka, s obzirom da sve aktivnosti vodi na nivou ministarstava kantona i komisije za koncesije od kojih općina ne dobija relevantne izvještaje i studije, a vidljivih investicija nema.

Osim toga, šanse za razvoj bi se mogle tražiti i u oblasti turizma, poljoprivrede što je detaljnije obrađeno u poglavljima koja tematski obrađuju ove sektore, ali i u izgradnji solarnih fotonaponskih elektrana kao što je „Dragovići 1“ u MZ Jabuka. Naime, broj sunčanih sati za godinu dana je u intervalu od 1.600h- 1.750 h, a godišnje sunce na 1m² vodoravne površine preda 1.530kWh energije³.

Općina Foča sa svojim raspoloživim resursima ima zavidan kapacitet razvoja u iskorištavanju hidroenergetskog potencijala, kako rijeke Drine, tako i drugih vodotoka na svom području. Na Kosovskoj rijeci izgrađena MHE „Kosova“ instalisane snage 500 kW, sa srednjim godišnjim

³ Istraživanja za područje Goražda i BPK.

protokom od 0,25 m³/s i mogućom godišnjom proizvodnjom od 2,125 GWh, dok su u toku aktivnosti na izgradnji MHE „Jabuka“ snage oko 700 kW. Također, u pripremi su i aktivnosti koje imaju za cilj izvođenje istražnih radnji za potrebe izgradnje HE „Ustikolina“ čija je izgradnja predviđena prostorno-planskim dokumentima Federacije BiH. Prihodi od koncesija se uplaćuju u Budžet BPK-a Goražde, a zatim se općini Foča raspoređuje dio sredstava koji pripada za koji općina nema uvid koji je to tačan iznos kao i kriterijume raspodjele.

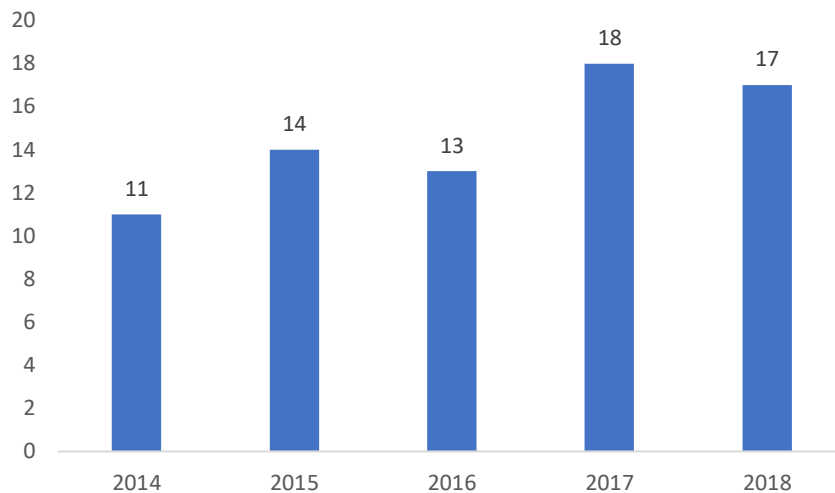
Od prijeratnih industrijskih pogona obnovljen je rad MP „Mlin“ d.d. Ustikolina sa znatno manjim obimom proizvodnje, te izgrađen poslovni objekat bivšeg preduzeća „Fekry“ d.o.o. u Njuhama (djelatnost preduzeća je drvoprerada, preduzeće je trenutno u stečaju, te nema organizovanu proizvodnju). Do 1992. godine tehnički kapacitet Mlina povećao se na proizvodnju 120 t/dan brašna, u tom periodu mlin je raspolagao sa skladišnim kapacitetom od 40.000 tona prostora za pšenicu, današnji max. kapacitete iznosi 50t brašna dnevno.

U cilju stvaranja infrastrukturnih pretpostavki za razvoj privrede na području Općine su formirane četiri poduzetničko- zanatske i poljoprivredne industrijske zone, i to:

- Poslovna zona „Mlin“ u Ustikolini, površina zone je 25.049m², a trenutno se nalaze objekti Mlina i Hladnjače i postojeći neperspektivni vojni objekti.
- Poslovna zona „Njuhe“ u Ustikolini, površina 8.272 m² (firma Fekry 5.693 m², Općina 930 m², privatno 1.649 m². U zoni je smještena firma Fekry koja je u stečaju, ostali dio zone planiran za benzinsku stanicu.
- Poslovna zona „Vrbnički potok“ u Ustikolini, površina zone je 176.462 m² kompletno zemljište se vodi na Saveznom sekretarijatu za NO Beograd i proglašeno je neperspektivnom vojnom imovinom, koje zakonski treba preuzeti i uknjižiti na Općinu. Trenutno na ovoj lokaciji se nalazi Odjeljene Kazneno popravnog zavoda Sarajevo, poluotvorenog tipa.
- Poduzetničko-poljoprivredna zona „Cvilin“, površina zone je 174.926 m² (općinsko zemljište 146.968 m² i privatno vlasništvo 27.958 m²) Općinsko zemljište je u skladu sa Zakonom o poljoprivrednom zemljištu dalo u zakup zemljište na period od 20 godine.

Registrovan broj pravnih lica u FBiH na dan 31.12.2018. godine iznosi 59.199, što je više za 3,6% u odnosu na prethodnu godinu, dok u BPK broj registrovanih pravnih lica iznosi 562 i viši je za 9 ili 1,6% u odnosu na prethodnu godinu. Broj registrovanih pravnih⁴ lica u općini Foča iznosi 45, kao i 2017. godine, dok je taj broj 2016. godine iznosio 43 pravna lica.

⁴ Socioekonomski pokazatelji po općinama FBiH, 2016-2018, po evidenciji, ali ne i aktivna lica.

Slika 5. Broj registriranih obrta 2014-2018
(Izvor: Općinska uprava općine Foča)

Kada se analizira trenda broja obrta na teritoriji općine, tada su očigledne godišnje fluktuacije, ali je očigledan i trend rasta kroz godine u odnosu na 2014. godinu. Kada se sagleda struktura obrta, trenutno (2020) je aktivno 10 obrta, ugostiteljskih objekata (5), taxi (3), zanata 2 (frizer i krojač), dakle trenutno je došlo do smanjenja obrta usljed posljedica CoVID-19, ali se očekuje normalizacija stanja.

Poljoprivreda

Općina Foča po svom geografskom položaju, hidrografskim, reljefnim i drugim karakteristikama predstavlja pogodno područje za razvoj poljoprivrede. Proizvodnja organski zdrave hrane, kao najsvježijeg brenda u poljoprivredi, te sakupljanje šumskih plodova, otvara velike mogućnosti za angažovanje nezaposlenog stanovništva. Takvoj situaciji ide na ruku i činjenica da na području Općine nema industrijskih kapaciteta koji zagađuju okolinu, a da sa druge strane postoji velika potreba za ovom proizvodnjom u sredinama koje su u okruženju, posebno u Kantonu Sarajevo. U proteklom ratu poljoprivredni i prerađivački kapaciteti (pogoni objekta Mlin) su u znatnoj mjeri devastirana, ali se uz trud i zalaganje, te adekvatnu podršku i pomoć nadležnih organa može napraviti kvalitativan pomak. Aktivnu ulogu u tom smislu trebaju imati i udruženja poljoprivrednika-poljoprivrednih proizvođača, te otkupna stanica u Ustikolini. Ukupan broj domaćinstava u općini iznosi 747, dok se poljoprivredom bavi 296 domaćinstava ili 39,62%, od čega ukupno 82 domaćinstva obavljaju poljoprivrednu aktivnost i prodaju proizvode na tržištu što je 27,7% od poljoprivrednih domaćinstava, dok je broj registrovanih poljoprivrednih gazdinstava (11).

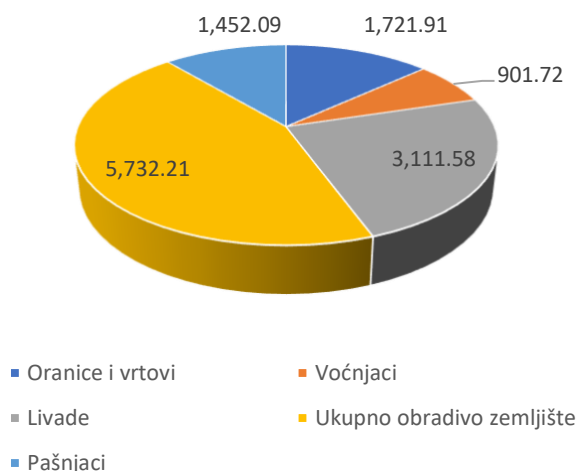
Tabela 2. Pregled strukture zemljišta na području Općine

Naziv kulture	Površina, km ²	Privatno vlasništvo, km ²	Privatno vlasništvo, %	Državno-javno vlasništvo, km ²	Državno-javno vlasništvo, %
Šume	89,77	14,64	16,31	75,13	83,69
Poljoprivredno zemljište	71,85	57,18	79,61	14,65	20,39
Pašnjaci	14,52	5,57	38,42	8,94	61,58
Livade	31,11	29,07	93,46	2,04	6,54
Voćnjaci	9,01	8,84	98,22	0,17	1,78

Njive	17,21	16,85	97,92	0,36	2,08
-------	-------	-------	-------	------	------

(Izvor: Općinska služba za geodetsko-katastarske poslove, 2019.)

Kada se analizira struktura poljoprivrednog zemljišta ukupna površina iznosi 7184,30 ha, od čega je obradivo zemljište 5732,21 ha.

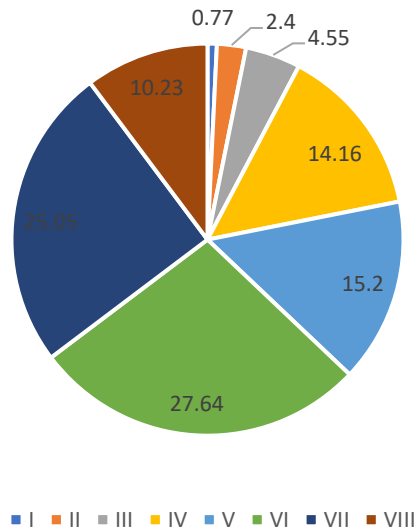
Slika 6. Struktura poljoprivrednog zemljišta po površini, ha
(Izvor: Općinska služba za privredu, 2019.)

U strukturi poljoprivrednog zemljišta najveći udio ima obradivo zemljište 79,78%, međutim i pored značajnog udjela obradivog poljoprivrednog zemljišta ukupno proizvedne količine poljoprivrednih proizvoda po jedinici površine su još uvijek niska jer čak 236 privatnih posjeda ili 83,98% posjeda, su posjedi manji od 3ha, ili čak 44,12% su posjedi manji od 1ha. Dakle, radi se o većem broju usitnjenih posjeda sa niskom pojedinačnom proizvodnjom, sa malim udjelom mehanizovane obrade.

Tabela 3. Pregled strukture i veličine posjeda

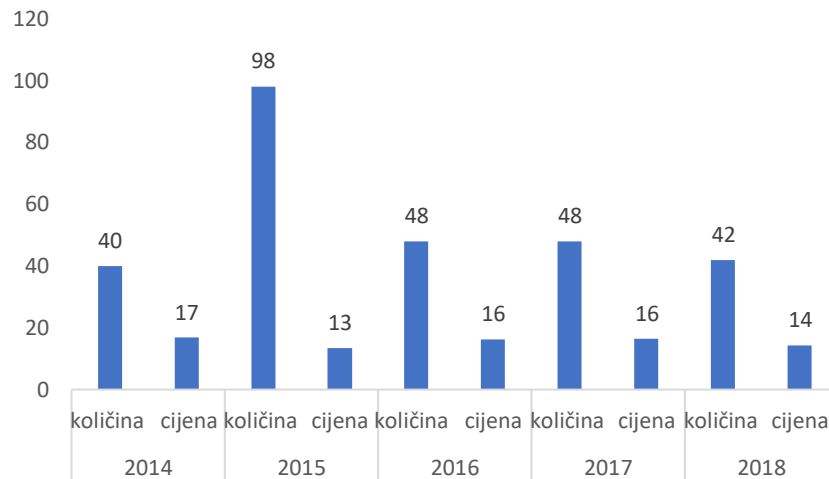
Površina (ha)	Vlasništvo	
	Privatno (br. domaćinstava)	Javno
0 – 1(ha)	124	5
1 – 3(ha)	112	0.2
3 – 5(ha)	32	6
5+(ha)	13	1
Ukupno:	281	12.2

(Izvor: Općinska služba za privredu, 2019.)

Slika 7. Struktura poljoprivrednog zemljišta po klasama, %
(Izvor: Općinska služba za privredu, 2019)

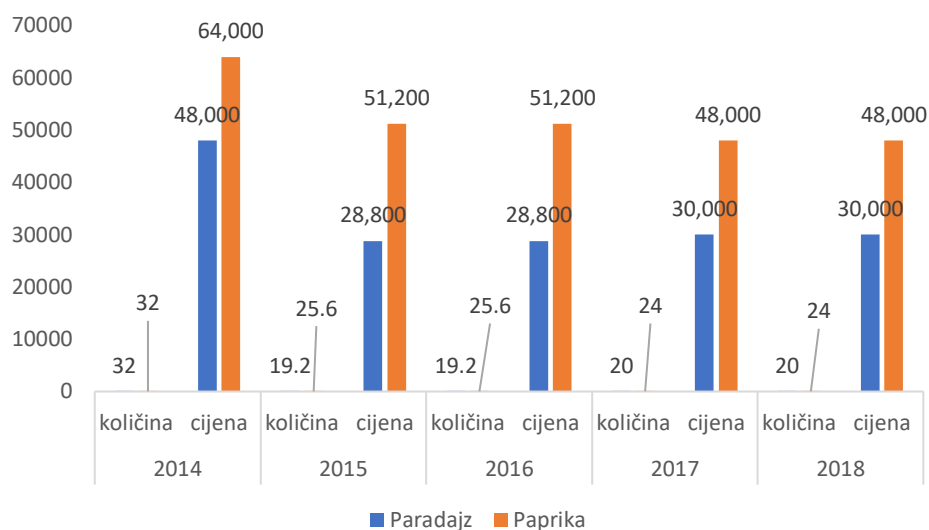
U pogledu obrade poljoprivrednog zemljišta, zasijano je ukupno 269 ha, od čega su žitarice 13 ha, povrtno bilje 92 ha, stočno krmno bilje 135 ha, jagodičasto voće 12 ha, proizvodnja rasada 3 ha, plastenička proizvodnja na površini od 14 ha. Relativno niskom obimu poljoprivredne proizvodnje, doprinosi i činjenica samo 25% ukupnog poljoprivrednog zemljišta je zemljište I klase, tj. svaka kultura koja ima najbolje prirodne i ekonomske uslove za proizvodnju svrstava se u prvu klasu zemljišta.

Slika 8. Ostvarena proizvodnja osnovne ratarske kulture pšenice, po količini (t) i tržišnoj cijeni (KM), 2014-2018
(Izvor: Općinska služba za privredu)

U pogledu ratarskih kultura poljoprivredne proizvodnje prednjači pšenica, čija proizvodnja opada u odnosu na prethodne godine (posebno u odnosu na 2015. godinu), kada je cijena pšenice bila na minimumu. Vjerovatno je ovo bio jedan od razloga zašto je proizvodnja pšenice značajno opala, može se reći, prepolovljena u narednim godinama, te bilježi pad u

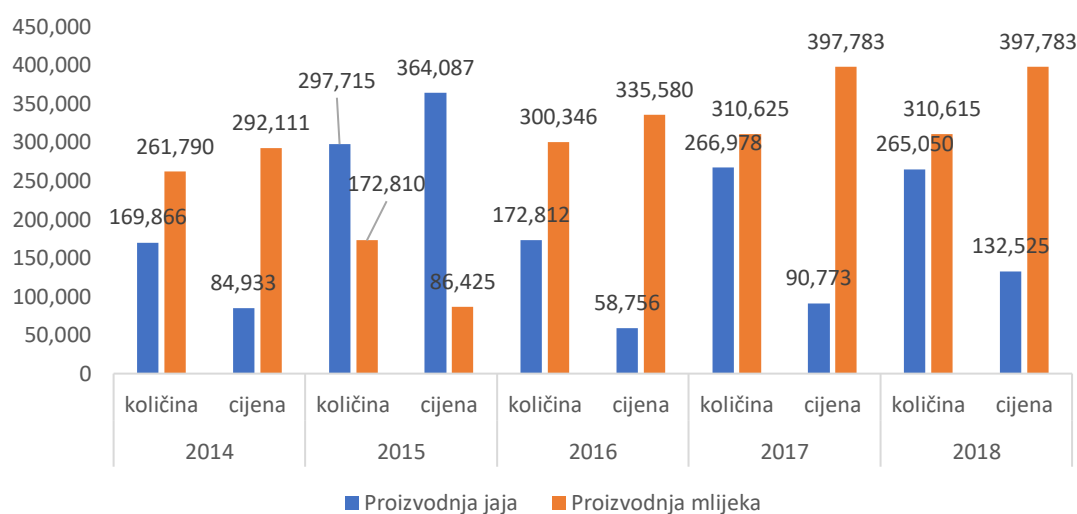
2018. godini i sa time vezanu tržišnu vrijednost od svega 14,28 hiljada KM. Pored, pšenice kao ratarske kulture proizvodi se i ječam u količini od 7 tona/godišnje.

Slika 9. Ostvarena proizvodnja glavnih povrtlarskih kultura po količini (t) i tržišnoj cijeni (KM), 2014-2018
(Izvor: Općinska služba za privredu, 2019.)

U pogledu povrtlarskih kultura značajno je izdvojiti proizvodnju paprika i paradajza, čija je proizvodnja, takođe, opala u odnosu na 2014. a samim time i tržišna vrijednost, te je kumulativno manja za 31% u 2018. godini u odnosu na 2014. godinu.

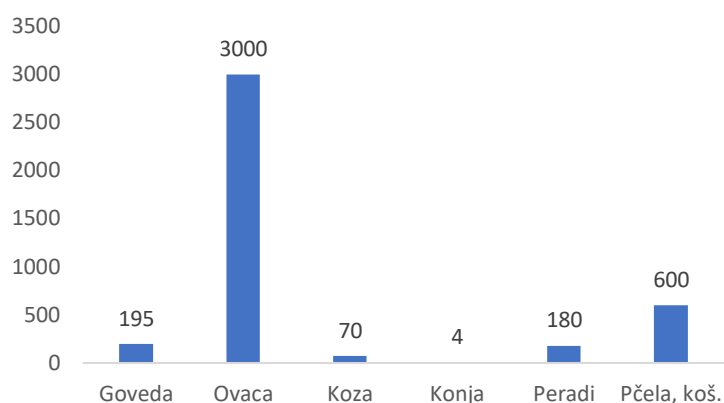
U pogledu voća, ne postoje potpuno tačni podaci ali proizvodnja maline iznosi oko 40t godišnje, sa početnih 120 tona koliko je iznosila u 2014. godini i jagode od 12 t (2018.) čija je količina u 2014. godine iznosila 15t. Ove kulture imaju trend smanjenja usljed varijacija u pogledu cijena i tržišta.

Slika 10. Proizvodnja jaja i mlijeka po količini i tržišnoj cijeni (KM), 2014-2018
(Izvor: Općinska služba za privredu za period 2014-2018)

Značajan potencijal u poljoprivrednoj proizvodnji ima proizvodnja jaja i mlijeka čija tržišna vrijednost u 2018. godini iznosi cca. 500 hiljada KM i značajno nadmašuje tržišnu vrijednost ostvarenu u ratarstvu i povrtlarstvu.

Na području općine, ukupno se uzgaja: 1900 kom. peradi (kokoši), te je proizvedeno 273.600 kom. jaja, domaćinstava koja drže od 50-100 komada kokošiju ima samo 10. Proizvodnja kravljeg mlijeka iznosu 296.340 l, muznih krava je 165, a samo dva (2) domaćinstva imaju najviše po 7 krava. Nažalost na teritoriji općine nema organizovanog otkupa mlijeka, te se uglavnom radi o individualnoj prodaji.

Slika 11. Brojnost stočnog fonda, 2018.
(Izvor: Općinska služba za privredu)

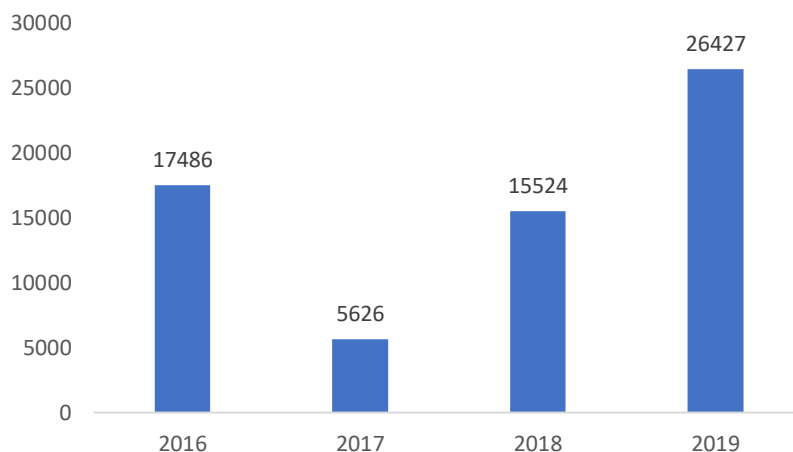
Prema podacim Općinske službe za privredu, na teritoriji Općine najzastupljenija je sitna stoka posebno ovce, dok broj krupne stoke iznosi svega 195 i manji je od jednog grla po privatnom poljoprivrednom posjedu. Važno je napomenuti da zdravstvenu zaštitu životinja pružaju dvije (2) veterinarske stanice, Veterinarska stanica Goražde i Veterinarska stanica Foča. Ukupno je registrovano **11 samostalnih poljoprivrednih proizvođača**. Takođe, na području općine Foča egzistiraju i dvije zemljoradničke zadruge i to:

- OPZ VIP „Drina“ Ustikolina koja je funkcionalna i osnovna djelatnost iste je rasadnička proizvodnja jagodastog voća, proizvodnja povrća u plastenicima i na otvorenom, savjetodavne usluge.
- Prva boračka zemljoradnička zadruga „Zlatna Dolina“ Ustikolina, koja je samo registrovana i nije funkcionalna.

U poljoprivrednoj proizvodnji, očigledan je nedostatak finansijskih sredstava potrebnih za moderniziranje cjelokupne poljoprivredne proizvodnje (zamjena zastarjele tehnologije i opreme, poboljšanje postojeće infrastrukture u pogledu organizacije, otkupa itd.) jedan je od bitnijih ograničavajućih razloga razvoja sektora poljoprivrede u općini Foča. Općina nije dodjeljivala poticaje poljoprivredi, ali na godišnjem nivou u budžetu se planira cca 2.000,00 KM i to se odnosi na pomoc pri organizovanju sajma Zdrava hrana iz Ustikoline koji se organizuje već 13 godina u IX mjesecu, kao i za pomoc poljoprivrednim proizvođačima za troškove učešća na drugim sajmovima.

Šumarstvo

Šume u općini Foča su većinom bjelogorične sa zastupljenošću bukve i hrasta i malim procentom crnogorične šume. Osnovni problemi vezani za upravljanje šumskim resursima, prema izvoru J.P. „Bosanskopodrinjske šume“ d.o.o. Goražde koje upravljaju šumama na području općine, odnose se na nedostatak kvalitetnih šuma (jer je tokom rata uništen šumski fond i nema dovoljno kvalitetnog drveta za preradu), zatim nedovoljan broj šumara koji bi trebali da obavljaju kontrolu što dovodi do bespravne sječe drveta i posljedično do erozije tla.

Slika 12. Posječena količina drveta u Općini od strane J.P. „Bosanskopodrinjske šume“ d.o.o. Goražde, 2016-2019. , m³
(Izvor: Općinska uprava Foča)

Prosječna drvna masa po hektaru šumskog zemljišta na području BPK Goražde je manja od prosjeka za FBiH, što ukazuje na relativno nizak kvalitet šuma za industrijsku preradu. Šumski potencijali za proizvodnju drveta za drvoprerađu u BPK najvećim dijelom **je baziran u općini Foča sa potencijalom od 164m³/ha** i značajnom godišnjom sječom od 26427m³.

Zbog postojanja šumske goleti i nedovoljnog broja akcija pošumljavanja, stvaraju se klizišta, ugrožen je biljni i životinjski svijet, ljekobilje i šumski plodovi. Vezano za šume i šumske resurse je i sakupljanje ljekovitog bilja i šumskih plodova. Poznato je da stanovnici općine Foča-Ustikolina imaju bogatu tradiciju u sakupljanju ljekovitog i aromatskog bilja, šumskih plodova i gljiva. Jedan od načina stvaranja stalnih i dodatnih prihoda stanovništva je planska i kontrolisana eksploatacija ljekobilja i šumskih plodova, a firma **Herbos d.o.o. u okviru otkupnog centra** u Ustikolini raspolaže novoizgrađenim kapacitetom za njihov prihvata, pripremu, pakovanje te izvoz na evropsko i svjetsko tržište. gradnjom otkupnog centra sa hladnjačom i organizovanim otkupom u Ustikolini stekli su se uslovi i potreba za izgradnjom prerađivačkog kapaciteta, posebno za proizvodnju eteričnog ulja, kao i sušenja i konzerviranja gljiva. Ovo preduzeće posluje kao javno privatno partnerstvo između Općine Foča, UNDP i firme “Herbos”. Tokom 2019. godine otkupljeno je maline 100 t, borovnica 6 t, tokom 2018. godine maline 180 t i tokom 2017. godine otkupljeno maline 300 t.

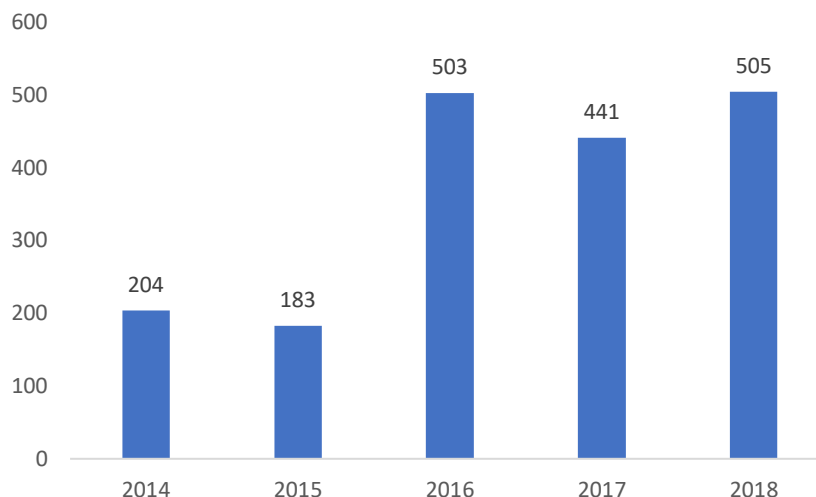
U skladu sa zakonom J.P. „Bosansko-podrinjske šuma“ d.o.o. Goražde upravlja i šumama na teritoriji Općine, ovo preduzeće organizirano je kao privredno društvo, javno preduzeće, u obliku društva sa ograničenom odgovornošću, koje samostalno obavlja upravljanje, uzgoj, zaštitu i korištenje šuma i šumskog zemljišta pod uvjetima i na način utvrđen zakonom.

Turizam

Prema ekonomskim pokazateljima, općina Foča se smatra privredno izuzetno nerazvijenom općinom koja svoju perspektivu, između ostalog, vidi u razvoju turizma. Općina raspolaže značajnim prirodnim potencijalima za razvoj turizma, naročito u oblastima seoskog, zdravstvenog i sportsko-rekreativnog turizma, te djelimično kulturno-historijskog. Međutim do danas niti jedan od navedenih oblika u bilo kojem segmentu nije organizaciono uspostavljen, niti su stvoreni atraktivni smještajni i sadržajni kapaciteti za značajnije turističke posjete. Od značajnijih mogućnosti potrebno je naglasiti mogućnost splavaranja rijekom Drinom, rafting, Drinsku regata, turističko-rekreativne sadržaje u vidu kampovanja u atraktivnim oazama zelenila uz slivove rijeke Drine i na njenom atraktivnom toku od Ustikoline do Goražda u neodoljivom ambijentu riječnih limana i zahuktalih bukova, što stvara nezaboravne utiske posjetiocima. Manifestacija „Ustikoljansko ljeto“ koja se održava svake godine u mjesecu juli/avgust, tradicionalni programski sadržaji manifestacije obuhvataju smotre folkloru u izvedbi brojnih kulturno-umjetničkih društava iz svih krajeva Bosne i Hercegovine i inostranstva, zatim muzičke programe u oblasti narodne, zabavne i duhovne muzike, sportske programe u raznim sportskim disciplinama.

U posljednje vrijeme se javljaju pokušaji nekolicine poduzetnika u ovoj oblasti koji nastupaju sa kreativnim projektima i kojima je potrebna stručna, materijalno-tehnička, odnosno infrastrukturna i organizacijska pomoć, ali se uglavnom radi o individualnim pokušajima, bez konkretnih aktivnosti. U turističkoj djelatnosti na području općine djeluju samo dva pravna lica „Baša“ d.o.o. i „Obner-Ada“ d.o.o koja ujedno i imaju smještajne kapacitete. U ponudi su dva smještajna objekta: «Pansion Baša» koji se nalazi na desnoj obali Drine u urbanom dijelu općine raspolaže sa osam (8) dvokrevetnih soba i restoranom kapaciteta šezdeset (60) mjesta, te turističko naselje «Ada» koja raspolaže sa 5 bungalova, moderno opremljena kupatilima sa po 4 kreveta u svakom bungalovu (20 ležajeva). Zajednički dnevni boravak sa pratećom kuhinjom kao i sa vanjskim roštiljima i saćem, prostorom za kampovanje. Što se tiče podataka o raspoloživim turističkim smještajnim kapacitetima općine Foča postoji oko **45 jedinica smještajnog kapaciteta (ostali)**, a ostvareni broj noćenja varira i kreće se oko **500 noćenja** na godišnjem nivou. Posjetioci dolaze osim poslovno, takođe u periodu “Ustikoljanskog ljeta”, sajma kao i dešavanje koja su vezana za rijeku Drinu u druge sadržaje.

Na području općine Foča registrovano je jedno seosko domaćinstvo za iznajmljivanje soba. Ovo domaćinstvo raspolaže sa 5 soba (15 stalnih kreveta i 5 pomoćnih), 2 dnevna boravka, 3 kupatila, 2 kuhinje, te 6 parking mjesta.

Slika 13. Ostvareni broj noćenja u Općini, 2014-2018.
(Izvor: Općinska uprava Foča)

Jedinstvenu ponudu u općini čini splavarenje Drinom, koje nudi jedan od najintenzivnijih i najzahtjevnijih raftinga u Evropi (rangiran kao nivo 3-5). Organizacijom ovog događaja bavi se Turistička organizacija „Obner“ iz Goražda, nažalost u nju je samo uključen manji broj ugostitelja iz općine Foča. Turističku ponudu općine, pored pomenutog čine:

- bistra i brza rijeka Drina podesna za odmor, rafting i splavarenje,
- sportski teren-staza za brdsku auto trku koja se nalazi na putu Ustikolina Jabuka,
- Turhan Emin-begova džamija, kao najstarija džamija u BiH, te dovište Dobre vode koje iz godine u godinu ima sve veću posjetu od nekoliko hiljada vjernika i posjetilaca.
- bogato kulturno-historijsko nasljeđe: Groblje na Presjeci kod Ustikoline, grobljanska cjelina koja se nalazi u katastarskoj općini Donje Žešće, ima status Nacionalnog spomenika od 2004. godine,
- most u Kožetinu, u katastarskoj općini Cvilin, ima status nacionalnog spomenika od 2005. godine,
- grobljanska cjelina „Okolište“ (Zebina šuma) u kojoj se nalazi i spomen-obilježje prvoj organizovanoj vojnoj akciji Armije BiH. Naime, grobljanska cjelina „Okolište“ uvršteno je kao posebno vrijedno područje kulturno historiskog nasljeđa, te je uvršteno je u prostorni plan BPK-a Goražde koji se odlukom o primjeni prostornog plana BPK-a Goražde za period od 20 godina primjenjuje i za područje Općine Foča.

Treba spomenuti da postoji mogućnost za izgradnju kampova i sportskih terena pored rijeka Drine i Koline («Ada», «Modran», «Kolina»), izgradnju kampa na obroncima Jahorine (lokalitet Grebak) za ljubitelje planina i planinarstva, a vrijedno pomena je i izletišta Jabuka. Općina ne raspolaže podacima o broju planinara, te do sada nije poduzimala aktivnosti na evidenciji ovih aktivnosti, s obzirom da nema aktivno planinarsko društvo.

Zaključak

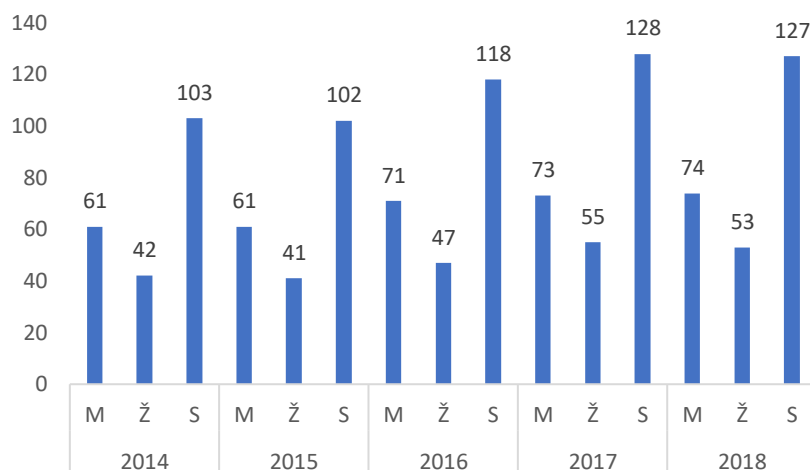
Ovome posebno doprinose, niski izvorni prihodi, nedefinisano finansiranje, neredovni grantovi sa viših nivoa vlasti prema nerazvijenim općinama, što dovodi općinu u nemogućnost stvaranja povoljnog ambijenta i izdvajanja poticajnih sredstva za razvoj privrede ili drugih djelatnosti. Prema mišljenju ključnih aktera, jedna od značajnih investicija za općinu bila bi iskorištenje hidropotencijala rijeke Drine i izgradnja hidrocentrale na dijelu rijeke koji pripada Općini ali još uvijek nema konkretnih pokazatelja kada i da li će doći do takve investicije. Međutim u pogledu ovakvih investicija treba biti oprezan, jer za navedene projekte rađene su studije uticaja na okoliš koje su uglavnom odobrene od strane resornih ministarstava ali se tokom implementacije ovih aktivnosti uglavnom pokazuju negativni uticaji na okoliš, posebno na bioraznolikost mikrolokacije.

Problem zajednice je što općina Foča (tj. naselje Ustikolina, kao urabani cenatr) nije i prije ratnih dešavanja imala proizvodne pogone, osim "Mlina" i bivšeg "Dalmacija-bilja" (firma koja je poslovala do 1992. godine, u poslijeratnom periodu izvršena je privatizacija i promjenjena namjena u preradu drveta-sadašnja firma „Fekry“ d.o.o. u stečaju), te općina treba nastaviti aktivnosti na reješavanju imovinsko-pravnih odnosa i stavljanu zemljišta i objekata u funkciju razvoja.

Kada se posmatra mogućnost investicija dijaspore, nažalost takvi podaci nisu dostupni, nisu prikupljeni i kao takvi obrađivani, međuti bilo je pojedinačnih nagovještaja iz dijaspore za izgradnju benzinske stanice, ali ništa konkretno nije realizovano. Općina ima određene prirodne preduslove za razvoj turizma zahvaljujući prirodnim bogastvima koji omogućavaju aktivnosti u raznim oblastima turizma, ali je potrebno raditi na stvaranju turističkih proizvoda i stvaranju uslova za receptivni turizam (prenočišta, sadržaji i dr.). Također, razvoj Općine mogao bi ići u pravcu jačanja poljoprivredne proizvodnje naročito organske i plasteničke proizvodnje zbog čistog zraka i okoliša, nezagađenosti obradivog zemljišta, iskonskih pašnjaka i dovoljne količine bistre vode. Sveukupno gledano, određeni raspoloživi pokazatelji ukazuju na blagi rast ekonomskih aktivnosti, ali opća politička situacija, odsustvo strukturnih reformi i nedovoljan rast investicija na lokalnom nivou i dalje spriječavaju brži ekonomski rast privrede Općine Foča.

d) Pregled stanja i kretanja na tržištu rada

Posmatrajući okruženje, u 2018. godini u FBiH ostvaren je prosječan broj zaposlenih u iznosu od 519.800, što je u odnosu na isti period prethodne godine više za 2,9% ili 14.559 zaposlenih lica. U BPK broj zaposlenih iznosi 7.291, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 181 ili 2,5%. Broj zaposlenih u BPK učestvuje u ukupnom broju zaposlenih u FBiH sa 1,4%.

Slika 14. Kretanje broja zaposlenih na teritoriji općine Foča, 2014-2018, razvrstano po polu (M, Ž), ukupno (S)

(Izvor: Općinska uprava općine Foča/Zavod za zapošljavanje)

Kada se analizira period 2014-2018. godina, postoji trend porasta broja zaposlenih lica na teritoriji općine Foča, koji iznosi cca 20% u ovom petogodišnjem periodu. Međutim, dinamika rasta zaposlenosti i privrede u općini u ovim okolnostima odlaska radnoaktivnog stanovništva nije dovoljna da bi pratila globalne trendove i spriječila odlazak ove kategorije stanovništva.

Tabela 4. Kretanje broja nezaposlenih na teritoriji Općine, 2014-2018, po polu(M, Ž), ukupno (S)
(Izvor: Općinska uprava općine Foča/Zavod za zapošljavanje)

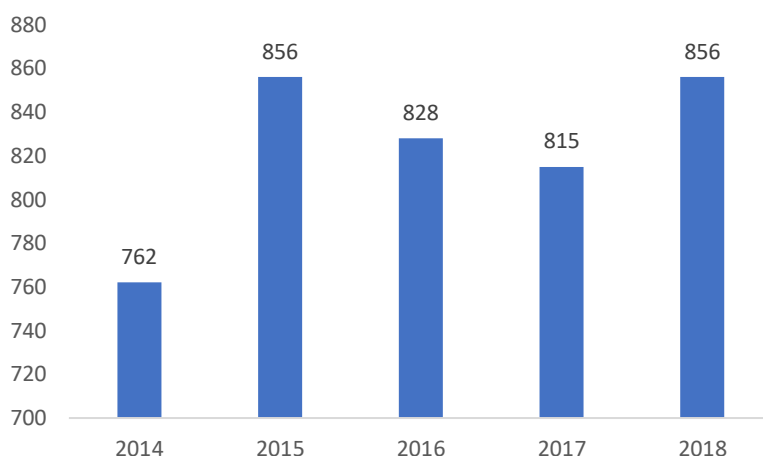
Obraz. struktura	2014			2015			2016			2017			2018		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
NKV	62	104	166	63	104	167	58	100	158	51	102	153	56	91	147
PKV	0	2	2	0	2	2	0	2	2	0	1	1	0	1	1
KV	60	43	103	58	42	100	56	42	98	51	42	93	50	40	90
VKV	2	0	2	2	0	2	1	0	1	0	1	1	1	0	1
NS	0	0	0	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	0	0
SSS	31	38	69	31	35	66	30	37	67	24	35	59	30	35	65
VŠS	0	2	2	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
VSS	2	8	10	5	5	10	5	7	12	6	11	17	5	12	17
Ukupno	157	197	354	159	190	349	150	189	339	132	193	325	142	179	321

Kada se posmatra broje nezaposlenih lica u okruženju, prosječan registrovan broj nezaposlenih lica u FBiH u 2018. godini iznosio je 335.610 što je manje za 22.361 ili 6,2% u odnosu na 2017. godinu. Registrovana nezaposlenost u BPK u 2018. godini iznosi 3.178 lica

koja traže zaposlenje, što je manje za 164 ili 4,9% u odnosu na prethodnu godinu. Broj nezaposlenih lica registriran u općini Foča je u odnosu na 2017. godinu manji je za 4 lica, a značajno manji u odnosu na 2014. godinu (za 33 lica). Međutim, uzimajući u obzir da privreda nije apsorbirala ovaj broj lica, najvjerovatnije se radi o licima koja su ili našla zaposlenje na drugom tržištu rada ili su odjavljena u skladu sa novouspostavljenim administrativnim procedurama odjave i prijave nezaposlenih i evidencije nezaposlenosti.

Od 321 osobe evidentirane na zavodu za zapošljavanje BPK Goražde, njih 17 je visoke stručne spreme (VSS), 65 SSS, 1 VKV radnik, 90 KV, 1 PKV i 147 NK. U strukturi zanimanja nezaposleni su prije svega ekonomisti, mašinci, hemijski i administrativni tehničari, prodavači, krojači, frizeri i dr.

U strukturi nezaposlenih najveći broj lica je onih od 40-60 godina starosti i njihov broj iznosi 167 nezaposlenih lica ili 52,02% od ukupnog broja nezaposlenih u 2018. godinu, od čega je nezaposleno 89 osoba ženskog pola u datoj starosnoj dobi. Navedena dob je jako ranjiva posebno znajući da se osobe ove životne dobi teže zapošljavaju kod poslodavaca. U prilog navedenom podatku da 190 lica na posao čekaju duže od 48 mjeseci.

Slika 15. Prosječna mjesečna neto plaća na teritoriji Općine, KM
(Izvor: Bosansko-podrinjski kanton u brojkama, 2019)

U 2018. godinu u FBiH prosječna mjesečna isplaćena neto plaća iznosi 889 KM i viša je za 3,4% u odnosu na prethodnu godinu. U BPK prosječna neto plata iznosi 796 KM što je više za 4,6% u odnosu na 2017. godinu i što je 89,5% u odnosu na prosjek FBiH. Povećanje prosječne mjesečne plate zabilježeno u općini Foča iznosi 4,9% (856KM) u odnosu na 2017. godinu, što je nešto više kantonalnog prosjeka rasta od 4,6% u odnosu na 2017. godinu. Najveća plata je u sektorima proizvodnja i opskrba električnom energijom, plinom i vodom, finansijskog poslovanja, zdravstva i javne uprave.

Zaključak

Tržište rada u općini Foča je ograničeno i previše malo da bi bilo posmatrano isključivo odvojeno u odnosu na Bosansko-podrinjski kanton i šire. U praksi se pokazuje činjenica da je teško da ovo lokalno tržište može zaposliti osobu sa Zavoda za zapošljavanje, usljed niza objektivnih činjenica koje se moraju podudarati sa zahtjevima tržišta rada: neadekvatne

starosne dobi, neadekvatne kvalifikacije ili stepena invalidnosti i pripadnosti beneficiranoj grupi (1 nezaposleni RVI i 7 nezaposlenih iz kategorije porodica šehida). Određeni makropokazatelji kao što su (neto plata, određeni trend rasta broja zaposlenih u odnosu na 2014. godinu) ukazuju na neke pozitivne pomake, ali su isti veoma skromnog dometa, te općina nije uspjela u pogledu prosječne plate dostići prosjek Federacija BiH i na osnovu tog razloga teško da može biti i konkurentna u pogledu privlačenja nove radne snage.

Samo privlačenjem investicija, moguće je stvoriti nova radna mjesta i narušiti postojeću tromost i remanentnost ponude i potražnje na tržištu rada u općini Foča. Cijelim setom mjera potrebno je stimulisati nova zanimanja ili putem programa cjeloživotnog učenja i prekvalifikacije doći do ponude zanimanja u općini kao što su: mlinari, pekari, građevinski radnici, vodoinstalateri, nastavnici matematike, stranih jezika i dr. koja se povremeno pojavljuju kao deficitarna zanimanja u općini Foča.

e) Pregled stanja i kretanja u oblasti društvenog razvoja

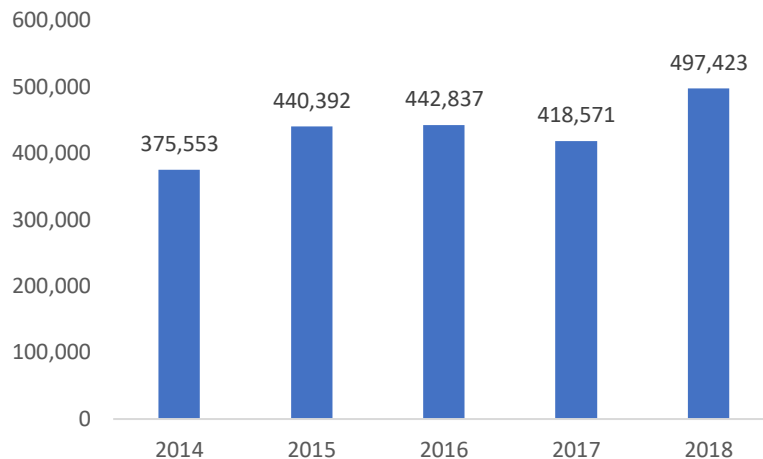
Zdravstvo

Zdravstvena zaštita se provodi u JU „Dom zdravlja“ Foča-Ustikolina sa ukupno 15 zaposlenih lica. U ovoj ustanovi mogu se ostvariti svi oblici primarne zdravstvene zaštite, ali su u svrhu pružanja medicinskih usluga za udaljenija naselja organizirane i dvije područne ambulante u Jabuci i Zebinoj Šumi koje ljekar posjećuje jedanput sedmično. Dom zdravlja raspolaže sa tri (3) motorna vozila od kojih su dva (2) za hitne intervencije.

Tabela 5. Pregled najčešćih oboljenja u Općini, 2014-2018
(Izvor: JU “Dom zdravlja” Ustikolina)

Vrsta bolesti	Broj umrlih				
	2014	2015	2016	2017	2018
Bolesti krvotoka	10	10	6	6	8
Tumori	0	3	2	3	3
Bolesti organa za disanje	1	0	1	3	1
Ostalo	0	0	1	0	3
Ukupno	11	13	10	12	15

Kada se analizira uzrok letalnih ishoda u pogledu bolesti, onda u općini Foča prednjače bolesti krvotoka, tumori, bolesti organa za disanje i druge vrste bolesti koje nisu specifikovane. U cilju prevencije, djeca se obavezno vakcinišu, ukupan broj djece do 5 godina starosti koji je vakcinisan u 2018. godini iznosi 7 i novorođančadi 9.

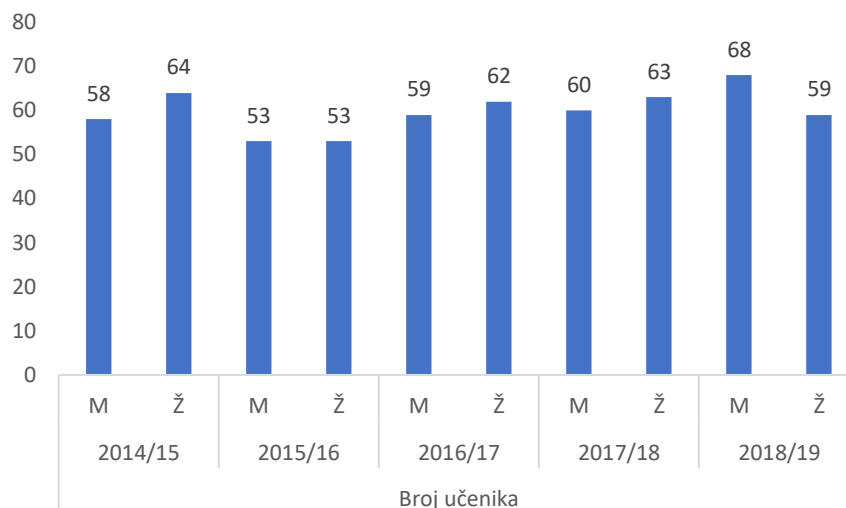

Slika 16. Ostvareni budžet Doma zdravlja, 2014-2018, KM
(Izvor: JU "Dom zdravlja" Ustikolina)

Izdaci za finansiranje JU "Dom zdravlja" imaju kontinuirani trend rasta i budžet u 2018. godini veći je za cca 28% u odnosu na 2014. godinu. Ovo povećanje prije svega je usljed uvođenja novih zdravstvenih usluga pacijentima ali i rasta plaća zaposlenih u zdravstvu kao i redovnih troškova. Dom zdravlja ima ukupno 15 zdravstvenih radnika od čega su 3 ljekara opće prakse, 1 stomatolog, 8 medicinskih tehničara i 3 ostalih (2018). Dotacije iz budžeta Općine iznose oko 1000-2000KM/godišnje i predstavljaju veoma skroman iznosu u odnosu na ukupan budžet Doma zdravlja. Ministarstvo zdravstva Bosansko-podrinjskog kantona (BPK) Goražde za potrebe Doma zdravlja Ustikolina izvršilo je nabavku savremenog biohemijskog analizatora, aparata za laboratorijsku dijagnostiku (ultrazvuk, stomatološka stolica, EKG aparat, sanitetsko vozilo i dr.), a specijalistički pregledi se obavljaju u Goraždu, Sarajevu ili Foči.

Obrazovanje

Na teritoriji Općine postoji jedna obrazovna ustanova i to JU Osnovna škola "Ustikolina", organizovana kao javna ustanova osnovnog obrazovanja i vaspitanja djece od 6-15 godina starosti. Osnovna škola „Ustikolina“ jedna je od najstarijih škola na ovom području, a s radom je počela davne školske 1908/09. godine. Od jedne učionice i jednog učitelja škola je mijenjala svoj naziv i izgled i postepeno proširivala učioničke kapacitete. Odgojno-obrazovnu djelatnost škole čini redovna nastava za sve učenike, dopunska, profesionalna orijentacija, vannastavne aktivnosti, i rad u okviru kulturne djelatnosti škole. U svom sastavu škola ima jednu područnu školu koja se nalazi u Fočanskoj Jabuci, a matičnu školu pohađaju djeca sa područja MZ Ustikolina (Njuhe, Mrđelići, Zebina Šuma, Brajlovići, Milakovac, Odžak), MZ Cvilin i MZ Jabuka. Školski prostor, u cjelini gledano, zadovoljava potrebe u organizaciji nastave ali su potrebna daljnja ulaganja u održavanje istog kao i nabavku nastavnih učila, a posebno u opremu i informacione tehnologije. Kada je riječ o nastavnim učilima i pomagalima, postoje značajne mogućnosti za unaprjeđenje istih. U školskoj 2018/19. godini nastavu je pohađalo 127 učenika, sa ukupno 10 odjeljenja u 13 učionica.

Slika 17. Kretanje broja učenika u OŠ “Ustikolina”, 2014/15-2018/19
(Izvor: Općinska uprava općine Foča/ JU Osnovna škola “Ustikolina”)

Ukupan broj nastavnog osoblja u osnovnoj školi je 16 (5M, 11ž). U pogledu učeničke populacije, 26 djece putuje u školu na udaljenosti većoj od 4 km. Prevoz učenika u potpunosti finansira Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport BPK Goražde. U općini ne postoje ustanove za predškolsko obrazovanje. Broj djece od 3 do 6 godina u prosjeku 25-30 djece. Obavezni predškolski program traje 150 sati i to od početka marta do polovine maja kalendarske godine.

Najveći broj učenika pohađa osnovnu školu Ustikolina (119), dok samo 8 đaka pohađa područnu školu u Jabuci. Djeca srednju školu uglavnom nastavljaju u Goraždu i taj broj iznosi oko 50 učenika, procjena je da oko 20 učenika godišnje upiše neku od visokoškolskih ustanova u BiH i inostranstvu sa teritorije općine Foča.

Kultura, sport i rekreacija

Na području općine postoje dva objekta kulture, Dom kulture i Omladinski dom. Ukupna korisna površina prvog iznosi 442m² a drugog 163 m². Od događaja i manifestacija koji se organizuju u ovim objektima izdvajaju se: proslava Dana općine, promocije i poneka dječija predstava, proslava Dana Osnovne škole, manifestacija “Ustikoljansko ljeto”, sajam poljoprivrednih proizvoda, organizacija predizbornih skupova političkih subjekata i dr. Broj učesnika viš manifestacija varira od nekoliko desetina do nekoliko stotina učesnika. Izdvajanje iz budžeta za ove manifestacije i događaje iznose skromnih cca 3000KM.

Takođe, na području općine Foča postoje četiri nacionalna spomenika BiH koji se kao takvi nalaze pod zaštitom države, a to su **Rimski most na Kožetinu, Modro polje-historijsko područje, Zebina šuma-historijsko područje, te grobljanska cjelina na Presjeci**. Radi se o kulturnim dobrima koja su u određenoj mjeri oštećena zubom vremena, te se nameće potreba njihove rekonstrukcije, sanacije i zaštite istih. Potrebno je naglasiti da je u Ustikolini u periodu od 1448-1449. godine izgrađena i **prva džamija u Bosni**, Turhan-Eminbegova džamija, koja je u posljednjem ratu porušena do temelja, ali je uz maksimalno angažovanje povratnika ponovo sagrađena i služi prvobitnoj namjeni.

KUD "Polet" iz Ustikoline, uprkos nepovoljnim okolnostima u smislu nedostaka opreme i nedovoljnog interesa članstva (mada je povremeno bilo i preko 100 članova, sada trenutno 41 član, 26Ž i 15M) i dalje radi na očuvanju tradicije, pjesama, igara i folklornog stvaralaštva koje je bilo prepoznatljivo kao takvo i redovni su učesnici svih kulturnih dešavanja na području Općine.

Najznačajniji kulturni događaj na teritoriji općine Foča jeste manifestacija **„Ustikoljansko ljeto“** koja se održava svake godine i obuhvata aktivnosti iz oblasti kulture, sporta i turizma.

Kada je riječ o sportskim kolektivima na području Općine treba istaći nogometni klub „Kolina“, koji je osnovan 1956. godine i koji okuplja 30ak omladinaca školskog uzrasta. Klub se nalazi u vrhu nogometne lige BPK. Zvanično je registrovan 1956. godine a u vremenu nakon rata (1992.-1995. godina) klub je nakon četverogodišnje pauze ponovo nastavio sa radom natjecanjem u Kantonalnoj ligi Bosansko-podrinjskog kantona i Drugoj nogometnoj ligi Federacije BiH.

Pored nogometa dugu tradiciju ima i sportski ribolov. Bogatstvo rijeke Drine velikim brojem ribljih vrsta još od davnina privlačilo je zaljubljenike u ribolov. Danas na području Općine postoji aktivno sportsko-ribolovno društvo „Halil Sofradžija“ koje broji 100 aktivista, podjeljenih u tri selekcije seniori, juniori i pioniri.

Pored navedenog treba istaći i aktivnosti Lovačkog društva „Grebak“, Izviđačkog odreda „Stolac“, koji ima oko 400 članova za podmlatkom, kao i djelovanje novoformiranog kluba atletske gimnastike koji okuplja oko 25 članova (9Ž i 16M). Od posebnog su značaja tradicionalne manifestacije, kao npr **„Sajam zdrave hrane“**, „Korida“, već pomenuto **„Ustikoljansko ljeto“**, koje privlače domaće i strane posjetioce. Tokom „Sajma zdrave hrane“ učestvuju proizvođači sa prostora BPK-a kao i proizvođači iz cijele Bosne i Hercegovine, a priređuje se i kulturno-zabavni program u kojem učestvuju i učenici iz osnovne škole u Ustikolini. Značajan je broj posjetilaca Ustikoljanskog ljeta kada za vrijeme trajanja manifestacije dođe oko 12.000 do 14.000 posjetilaca, kao i na Sajmu zdrave hrane oko 1.300 posjetilaca.

Dotacije iz općinskog budžeta za sport su skromne i iznose reda 3000KM/godišnje za NK „Kolina“, koji se nalazi u stalnim finansijskim poteškoćama, mada je u vrhu BPK lige.

Socijalna zaštita

Socijalna politika i socijalna zaštita je u nadležnosti JU "Centar za socijalni rad" BPK Goražde i kantonalnog ministarstva za zdravstvo, izbjegla i raseljena lica, dok se manji obim zdravstvene zaštite (jednokratna novčana pomoć) ostvaruje i kroz nadležnu općinsku službu za upravu. Osim zakonom propisanih pojedinačnih iznosa i broja korisnika, podacima o ukupnim novčanim izdvajanjima JU "Centar za socijalni rad" BPK Goražde na teritoriji općine Foča, općinska uprava ne raspolaže, dok je za ove ranjive kategorije vlastitim općinskim budžetom planira u prosjeku preko 6000KM.

Tabela 6. Oblici socijalne zaštite

R.br.	Oblik socijalne zaštite	Broj korisnika
1.	Stalna novčana pomoć	21
2.	Novčana naknada za pomoć i njegu od strane drugog lica	31
3.	Zaštita porodica sa djecom-dječiji dodatak	50
4.	Novčana pomoć porodilji koja nije u radnom odnosu	6
5.	Novčana naknada za rođeno treće, četvrto i peto dijete	30
6.	Novčana naknada za vrijeme čekanja zaposlenja	1
7.	Civilne žrtve rata i članovi ČŽR	18
8.	Lična/neratna invalidnina	28

Izvor: JU "Centar za socijalni rad BPK", Goražde, januar 2019.

Socijalna zaštita je djelatnost usmjerena na osiguranje socijalne sigurnosti građana i njihovih porodica u stanju socijalne potrebe. Materijalna pomoć na osnovu zakona izdvaja se za socijalnu zaštitu, zaštitu civilnih žrtava rata i za zaštitu porodica sa djecom. Na području općine Foča i kantona djeluje Kantonalni centar za socijalni rad. Podaci i oblici socijalne zaštite za općinu Foča prikazani su u tabeli i dominiraju tri oblika zaštite: Zaštita porodica sa djecom-dječijim dodatak (50); Novčana naknada za pomoć i njegu od strane drugog lica (31); Novčana naknada za rođeno treće, četvrto i peto dijete (30) korisnika.

Tabela 7. Pregled korisnika iz oblasti BIZ

Red. br.	Vrsta prava iz BIZ-a	Broj korisnika
1.	Porodična invalidnina	63
2.	Lična invalidnina	34

Izvor: Općinska služba za Boračko-invalidsku zaštitu (BIZ), kraj 2018.

U pogledu boračko-invalidske zaštite ukupan broj korisnika je 97 korisnika od čega je najveći broj korisnika porodične invalidnine (63) ili 65% od ukupnog broja korisnika boračko-invalidske zaštite u općini Foča. Kao najizraženije ranjive kategorije na području Općine su: djeca s invaliditetom tj. posebnim potrebama, invalidi, nezaposlene žene. Centar za socijalni rad ne pruža druge usluge osim novčanih, a nedostaje pomoć (kućna njega) starijim i iznemoglim što bi se moglo riješiti kroz projekat kućne njege koji je općina aplicirala sa Centrom kod stranih donatora.

Lokalna uprava

Općina Foča je jedinica lokalne samouprave koja ima predstavničku i izvršnu vlast. U februaru 2020. godine utvrđena je Odluka o organizaciji i djelokrugu rada Jedinstvenog općinskog organa uprave općine Foča prema kojoj poslove lokalne samouprave i upravne poslove iz samoupravnog djelokruga Općine, prenesenih poslova iz nadležnosti Federacije i Kantona, te stručne i administrativno-tehničke poslove za potrebe Općinskog vijeća i administrativno-tehničke i druge pomoćne poslove od zajedničkog interesa, u Općinskom organu uprave obavljaju:

- Općinski načelnik,
- Stručna služba Općinskog vijeća,
- Služba za lokalni razvoj i poslove općinskog načelnika,
- Služba za privredu, finansije, opću upravu, društvene djelatnosti i BIZ,

- Služba za prostorno uređenje, komunalne, geodetsko-katastarske, stambene poslove, imovinsko-pravna pitanja i izbjegla i raseljena lica,
- Služba za civilnu zaštitu i mjesne zajednice

Odlukom o organizaciji i djelokrugu rada Jedinstvenog općinskog organa uprave općine Foča formirana je Služba za lokalni razvoj i poslove općinskog načelnika, koja nije potpuno popunjena sa izvršilačkim mjestom Pomoćnika civilne zaštite.

Na osnovu Pomenute Odluke, donesen je i Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji poslova i radnih zadataka službi za upravu općine Foča kojim se odgovorilo na pitanje raspodjele poslova u smislu sticanja uslova za uspješno strateško planiranje i implementaciju strategije razvoja.

Tabela 8. Pregled pokazatelja Općinske uprave

	2014	2015	2016	2017	2018
Iznos ulaganja u tehničko opremanje (informatizacija i sl.), KM	2,194	3,668	572	1,831	3,324
Broj računara	25	26	27	31	32
Iznos ulaganja u obuku osoblja, KM	475	3,900	3,855	1,763	2,190
Broj predmeta	120	83	125	93	149
Udio riješenih predmeta, %	100	100	100	100	100

Izvor: Općinska uprava općine Foča

Na osnovu tabelarno prikazanih podataka, može se vidjeti značajno relativno unaprjeđenje u pogledu ulaganja u tehničko opremanje od preko 50% u odnosu na 2014. godinu, međutim, isto je u pogledu novčanog iznosa još uvijek skromno, kao i iznos ulaganja u obuku osoblja, koji je ipak objektivno značajno viši u odnosu na 2014. godinu. Posebno treba imati u vidu da broj predmeta na godišnjem nivou raste u da je u 2018. godini veći za oko 50% u odnosu na prethodnu godinu. Također je potrebno naglasiti da su svi predmeti u 2018. godini riješeni po zahtjevima stranke u postupku. Ukupan broj zaposlenih u Općinskoj upravi Općine Foča je 26 i oni uglavnom zadovoljavaju u pogledu stručnosti i kapaciteta općinske uprave.

Stanovanje

Do 1992. godine Općina je, pored desetak društvenih objekata, za stanovanje imala 1815 individualnih stambenih jedinica i većina istih je u toku agresije na BiH pretrpilo velika oštećenja. Danas na teritoriji Općine se nalazi 1223 stambena objekta sa 1462 stana, ukupne površine 82887 m² (Popis 2013.).

Tabela 9. Pregled stambenih objekata prema broju stanova

Broj zgrada prema broju stanova						
1-stan	2-stana	3-stana	4-stana	5-stanova	6-10 stanova	11-20 stanova
1029	173	16	2	0	2	2

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava/kućanstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013.

U broju stambenih objekata prevladavaju individualni stambeni objekti (1029), dok je broj zgrada sa više od 6 stanova ukupno 4. Prema, popisu stanovništva, domaćinstava/kućanstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine, u strukturi stanova prevladavaju jednosobni

stanovi, ukupno 163 stana, zatim dvosobni stanovi-697, trosobni stanovi-493, 4 i više-sobni stanovi (109).

Organizacije i udruženja civilnog društva

U općini Foča, aktivno je više organizacija i udruženja civilnog društva, samo u budžetskoj 2015.godine javnim pozivom u vidu grantova podjeljeno 11.300 KM, dok ostalih godina nije bilo javnog poziva i dodjele sredstava. Udruženja koja su bilapartner općini u provođenju projekata su: Udruženja žena „Ustikolina“ i „Emina“, UDB ARBiH Foča/Ustikolina, Udruženje ribara, Udruženje omladinski savez iz Ustikoline i dr. Do sada implementirani projekti od značaja za lokalnu zajednicu a realizovalo ih je UŽ "Ustikolina" su: "Ustikoljanska kućica", "Magnetna privlačnost" i "Ljepote moga kraja kroz suvenire". Ovi projekti su izdvojeni iz razloga što su doprinijeli jačanju ekonomske situacije mnogih porodica, a UŽ je imalo i drugih projekata koji su se bazirali na očuvanje tradicije i na pomirenje tj. suživot kao i UŽ "Emina" Ustikolina. Izgradnja centralnog spomen obilježja „Šehidska kapija“-UDB ARBiH Foča/Ustikolina. Takođe, projekat opremanja biblioteke je implementirao Omladinski savez.

Pregled aktivnih organizacija civilnog društva sa osnovnim obilježjima:

Udruženje žena „Ustikolina“, broj aktivista članova 35. Misija Udruženja je okupljanje što većeg broja žena, posebno onih koje su socio-ekonomsko ugrožene kako bi svojim radom, trudom i zalaganjem doprinijele prvo sebi, a zatim svojoj lokalnoj zajednici. Aktivnosti koje provodi udruženje Žena Ustikolina ima za cilj da promovišu turistički potencijal lokalne zajednice, promociju tradicionalnih proizvoda kao i ručno rađenih proizvoda kojima se udruženje bavi.

Udruženje poljoprivrednih proizvođača Foča-Ustikolina, broj članova aktivista 40. Udruženje poljoprivrednih proizvođača Foča-Ustikolina okuplja oko stotinu aktivnih poljoprivrednih proizvođača po različitim segmentima poljoprivredne proizvodnje koji su u sekcijama: pčelarstva, voćarstva, ratara, povrtlara i stočara.

Udruženje žena „Emina“, okuplja 10 članica, utemeljeno je 2005. godine. Bavi se proizvodnjom slatka od šljiva, ajvara i drugih tradicionalnih proizvoda, kao i očuvanjem tradicionalnih recepta sa ovog prostora. Svoje proizvode promoviraju izlaganjem na sajmovima u BiH i inostranstvu.

Udruženje Lovačko društvo „Grebak“ koje broji 250 članova (400 članova sa podmaltkom), od toga ima 15 pionira. Lovačko društvo posjeduje 2 lovačke kuće, 7 koliba i nastrešnica, 4 visoke čeke i 6 hranilišta.

Udruženje Kulturno umjetničko društvo „Polet“ Ustikolina, broji 41 člana. Bogatu kulturnu tradiciju folklornog stvaralaštva i tradiciju u oblasti izvornih narodnih pjesama i igara BiH i ove regije preko šezdeset godina njeguje Kulturno-umjetničko društvo „Polet“ iz Ustikoline, koje je osnovano 1953. godine.

Udruženje „Omladinski savez“ Ustikolina u kojem je aktivno povremeno do 120 mladih, aktivno 40 članova (25M i 15Ž). UOSU je udruženje koje okuplja mlade ljude koji žive u Ustikolini, radi realizacije zajedničkih interesa i ciljeva.

Mladi u općini Foča su u skladu sa svojim obrazovnim i stručnim kvalifikacijama zastupljeni u svim segmentima društva, a organizovani su u omladinskim, kulturnim i sportskim asocijacijama. Uključivanjem mladih u društvene procese osigurava se poboljšanje općeg stanja u budućnosti, a zadovoljavanje potreba mladih usklađeno je s njihovim željama. Ova oblast objedinjuje saradnju između drugih oblasti, naprimjer, obrazovanja (jer nudi neformalno obrazovanje), sporta i kulture (kroz manifestacije u okviru omladinskog aktivizma i kreativnih aktivnosti mladih) izdavlja (mentalno zdravlje, zdrava ishrana, zdravi stilovi života).

Udruženje izviđački odred „Stolac“ koje broji oko 50 mladih (30M i 20Ž). U 2003., 2010. i 2014. godini IO Stolac je bio trostruki šampion na najvećem izviđačkom takmičenju u regiji koje je održano u Mostaru. U programu rada izviđačkog odreda Stolac je između ostalog i organizovanje „Uranka na Drini“ 1. maja i višeboja, te marševa “Tragom 1. drinske udarne brigade” i „Bitke na Zebinoj šumi“, susreti izviđača BiH na Grepku, te višeboj izviđača BiH. U ovom programu nalaze se i ostale aktivnosti započete prethodnih godina, čiji kontinuitet će se nastaviti i u narednom periodu.

Udruženje Penzionera Općine Foča, broji oko 300 članova i okuplja penzionere u općini, te promoviše društvene aktivnosti i interese ove grupacije stanovništva.

Udruženje demobilisanih boraca ARBiH Foča-Ustikolina broji oko 150 članova i promoviše aktivnosti i tradiciju boračke populacije.

Zaključak

U pogledu zdravstvene zaštite potrebno je raditi na unapređenju primarne zdravstvene zaštite posebno dostupnosti iste u udaljenim naseljima općine. Ovo unapređenje posebno se ogleda u nabavci savremene dijagnostičke opreme i proširenju određenih specijalističkih usluga Doma zdravlja u Ustikolini.

U pogledu obrazovanja, potrebno je analizirati odgovarajuće modele i uspostavljanje ustanova predškolskog obrazovanja, da li u saradnji sa javnim institucijama BPK, međunarodnim organizacijama i modelima javno-privatnog partnerstva uz obezbjeđenje adekvatnog prostora i pedagoškog i vaspitnog kadra za predškolsko vaspitanje. Takođe, u pogledu razvoja osnovnog obrazovanja potrebno je ulagati u nastavna učila, informatizaciju i infrastrukturu obrazovanja ali i sigurnost učeničke populacije.

S druge strane, takođe nosioci kulturnih i sportskih aktivnosti nalaze se u teškom materijalnom, kadrovskom i organizacionom stanju i zahtijevaju značajniju podršku, kako javnih institucija tako i sponzora kada su u pitanju sportski klubovi.

Učešće nevladinog sektora u kreiranju društvene i kulturne politike je značajno, ali je nedovoljno podržano sistemskim mjerama. Primjera radi, Dom kulture Ustikolina, kao osnovno mjesto za održavanje kulturnih događaja, zahtjeva hitnu rekonstrukciju i obnovu te je potrebno da bude prepoznat kao jedan od ključnih projekata koje općina planira implementirati u narednom periodu.

f) Stanje javne infrastrukture i javnih usluga

Promet i putne komunikacije

Općina Foča je dobro povezana sa širim područjem magistralnim putem M 20 (Gacko-Foča-Ustikolina-Goražde-Ustiprača) koji u dužini od 9 km prolazi teritorijom Općine. Ovaj put prolazi kroz urbano područje Ustikoline, gdje zbog nedovoljne širine stvara probleme u odvijanju pješačkog saobraćaja, te u pristupu dostavnih vozila. Sa susjednim Kantonom Sarajevo Općina je povezana magistralnim putem M 18.1 (Ustikolina-Jabuka-Grebak-Delijaš-Garež) koji, u dužini od 28 km, prolazi kroz Općinu, kao i putnim pravcima Ustikolina-Foča-Trnovo-Sarajevo i Ustikolina-Goražde-Rogatica-Sarajevo. Ostali putni pravci u nadležnosti Općine su nekategorizirani 138,25km i lokalnog nivoa, dužine oko 18,05 km i može se reći da su isti u zadovoljavajućem stanju, ali je neophodno dugoročno planirati i njihovu modernizaciju kako bi u potpunosti omogućavali organizaciju i provođenja mjera zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća. U slučaju bilo koje prirodne nesreće posebno treba istaći problem udaljenosti MZ Jabuka koja je 15 km udaljena od Ustikoline, a 38 km od Goražda.

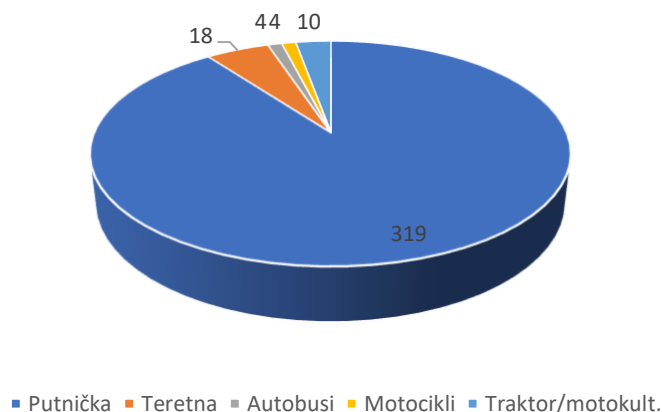
Tabela 10. Dužina putne mreže na teritoriji Općine, km

Opis	Dužina (km)
Nekategorizirani	138.25
Lokalni	18.05
Magistralni	38.58
Ukupno	194.88

Izvor: Općinska uprava općine Foča, 2019.

Kvalitet i stanje puteva se ne može jednoznačno ocijeniti, primjera radi stanje magistralnih i lokalnih puteva se može ocijeniti kao dobro, a sa druge strane stanje nekategorisanih puteva kao loše i isti zahtijevaju značajna ulaganja. Generalno posmatrajući, polovično su putevi u lošem stanju (50%), međutim svi nekategorisani putevi su makadamski od kojij je 50% zadovoljavajuće ali stanje nije na visokom nivou, godišnje se radi na njihovoj popravci i održavanju u skladu sa finansijskim mogućnostima Općine.

Po podacima Sektora za administraciju MUP-a BPK Goražde (2019. godine) na području općine Foča ukupno je registrovano 355 motornih vozila.

Slika 18. Broj registrovanih motornih vozila na teritoriji općine Foča u 2019. godini
Izvor: Općinska uprava općine Foča/MUP BPK

U pogledu registrovanog broja motornih vozila, prevladavaju PMV ukupno 319, dok je u općini registrovano samo 18 teretnih vozila i 10 traktora. Uzimajući u obzir željenu privrednu, posebno poljoprivrednu aktivnost, broj registrovanih teretnih vozila i traktora nije zadovoljavajući.

Tabela 11. Cestovna mreža: finansijska ulaganja i povezanost, 2014-2018

	2014	2015	2016	2017	2018
Iznos iz općinskog budžeta koji je uložen u sanaciju i izgradnju nekategorisanih cesta, KM	0.00	100.000	0.00	0.00	40.000
Iznos iz općinskog budžeta koji je uložen u sanaciju i izgradnju lokalnih cesta, KM	100.000	0.00	100.000	0.00	200.000
Iznos iz općinskog budžeta koji je uložen u redovno održavanje cesta, KM	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000
Iznos iz općinskog budžeta koji je uložen u izgradnju i održavanje horizontalne i vertikalne signalizacije, KM	500	1000	500	500	2000
Asfaltirane cesta na području općine, km	1	1	1	0	7,4

Izvor: Općinska uprava općine Foča

U odnosu na prethodne godine, značajna su ulaganja vlastitih budžetskih sredstavatokom 2018. godine u sanaciju nekategorisanih cesta (40.000KM), kao i izgradnju i sanaciju lokalnih cesta (200.000KM), te je tokom 2018. godina asfaltirano 7,4 km cesta na području općine. Iznos iz općinskog budžeta koji je uložen u redovno održavanje cesta u na godišnjem nivou iznosu 10.000KM. Potrebno je naglasiti da su sve MZ i naselja općine Foča, sa centrom općine povezani asfaltnom cestom.

Elektrifikacija i telekomunikacije

Za telekomunikacijski sistem zadužen je BH Telekom-Direkcija Goražde. Na području Općine postoje instalisani kapaciteti stabilne telefonske mreže putem telefonskih centrala u Ustikolini i Jabuci. Ove telefonske centrale su instalisane nakon rata i istima je pokriveno oko 90 % Općine. Mobilnom telefonijom Općina je gotovo u potpunosti pokrivena zahvaljujući odašiljačima BH Telekoma na Zebinoj Šumi i Vrhovima i HT Eroneta-mobilne komunikacije

Mostar na koti Raskršće iznad Cvilinskog polja. Izuzetak su pojedini dijelovi kanjona rijeke Koline i Kosovske rijeke. Pokrivenost Općine radiotelevizijskim signalom je u dobroj mjeri poboljšana sa novim tehnologijama u satelitskoj i digitalnoj mreži, uz prisutne probleme loše pokrivenosti područja Općine TV signalom preko zemaljske mreže. Procjena je (2018) da je oko 80% stanovništva pokriveno javnom rasvjetom, te se za održavanje javne rasvjete izdvaja oko 1.000KM godišnje. Ukupan broj rasvjetnih tijela u 2018. godini je 327 tijela, a izdavajanje za troškove električne energije javne rasvjete u 2018. godni iznose 21.127,06KM i veća su za 17,6% u odnosu na izdavajanje u 2014. godini (17.954KM), te imaju trend rasta na godišnjem nivou.

Ukupna dužina elektromreže na viskom naponu iznosi 33537 metara, dok je dužina elektromreže na niskom naponu 123.274 m (2018.). S obziorm da u svim godinama nije bilo uniformno izdvajanje po osnovama izgradnje i rekonstrukcije, potrebno je naglasiti da je tokom 2014. godine izgrađeno 5227 m i tokom 2018. godine 1627m mreže na viskom naponu i tokom iste godine izgrađeno 183m i tokom 2018. godine izgrađeno 2100 m na niskom naponu elektro-mreže, dok je okom 2015. godine rekonstruisano je 13063m mreže na viskom naponu i 1400m mreže na niskom naponu.

Tabela 12. Broj kupaca / potrošača električne energije, 2014-2018

Opis	2014	2015	2016	2017	2018
Na niskom naponu	1,154	1,177	1,205	1,227	1,258
a) Domaćinstva	1,073	1,083	1,109	1,127	1,156
b) Javna rasvjeta	14	14	14	14	14
c) Ostala potrošnja	67	80	82	86	88
Ukupno	1,154	1,177	1,205	1,227	1,258
Br. domaćinstava bez priključka el. energije	42	39	41	40	39

Izvor: EDB Goražde

Ukupan broj kupaca na teritoriji općine Foča iznosu 1258 kupaca od čega su 1156 kupaca u kategoriji domaćinstva, 14 kupaca u javnoj rasvjeti, 88 kupaca u kategoriji-ostale potrošnje. U općini Foča nema kupaca na viskom naponu. Međutim još uvijek 39 domaćinstava nemaju priključak električne energije što je negdje oko 5% ukupnog broja domaćinstava općine Foča.

Vodovod i kanalizacija

Upravljanje vodovodom, kanalizacijom i odvozom komunalnog otpada u općini Foča povjereno je JKP "Ušće" Ustikolina. JKP "Ušće" usluge vodosnabdijevanja, odvodnje otpadnih voda i prikupljanje i odvoz otpada naplaćuje preko jedinstvenih računa na kojima su odvojeno prikazane ove stavke. Od cca 550 potrošača koja su priključeni na sistem javnog vodosnabdijevanja postotak naplate usluga je 90%.

Tabela 13. Osnovni pokazatelji vodovodne mreže u Općini, 2014-2018

Opis	2014	2015	2016	2017	2018
Dužina vodovodne mreže na području općine, m	9600	9720	9800	9882	9882
Nivo investicija u održavanje vodovodne infrastrukture, KM	2500	4000	3200	3000	3500
Br. potrošača vode sa javnog vodovoda	500	515	520	535	550
Gubici vode, %	65	60	60	55	50
Br. domaćinstava u općini bez priključka na vodovod	300	285	280	265	250
% domaćinstava u općini koji imaju kvalitetno regulirano vodosnabdijevanje pitkom vodom (od postojeće broja priključenih)	80	83	85	87	90
Prosječna cijena m ³ vode, KM	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9
Naplate usluga vodoopskrbe, %	90	90	90	90	Z 90

Izvor: JKP "Ušće" Ustikolina

U pogledu vodosnabdijevanja, potrebno je naglasiti da se vodosnabdijevanje odvija sa dva mjesta: bunar Drina i izvor Kreča. Trenutno se sa javnog vodovoda snabdijevaju dvije mjesne zajednice: Cvilin i Ustikolina.

Ukupna dužina vodovodne mreže na teritoriji općine iznosi 9882m, dok je nivo investicija iz općinskog budžeta više nego skroman i iznosi oko 3500KM. Broj potrošača javnog vodovoda iznosi 550 domaćinstava te je procenat domaćinstava koje imaju kvalitetno riješeno snabdijevanje (od postojećih priključaka) 90%. Pokrivenost vodosnabdijevanjem po broju domaćinstava⁵ je cca. 67%, no pokrivenost stanovništva je blago veća i iznosi oko 70% iz razloga što je veći broj domaćinstava i članova u urbanom dijelu općine. Najveći problem u vodosnabdijevanju je velika potrošnja električne energije u vodosnabdijevanju, s obzirom da se izvorišta nalaza u nivou rijeke Drine, te je potrebno iznaći alternativna izvorišta i omogućiti prirodni pad u transportnom sistemu, te smanjenje potrošnje električne energije. Cijena vodosnabdijevanja se nije mijenjala posljednih 5 godina i iznosi 0,9KM/m³.

U općini Foča, sistem kanalizacione mreže, u njenom pravom smislu, ne postoji. Postoji nekoliko kolektora za prikupljanje otpadnih voda na kojih je priključeno oko 20% domaćinstava, gdje se isti ispuštaju u rijeku bez prečišćavanja. Za unaprijeđenje ovog sektora urađen je glavni projekat kanalizacione mreže za dvije mjesne zajednice, te zbog velikih finansijskih sredstava koja Općina kroz budžet ne može omogućiti, još se nije krenulo u realizaciju istog, ali je isti svakako jedan od prioriteta ove lokalne zajednice. Domaćinstva koja nisu uvezana u kanalizacijski sistem, imaju izvedene septičke jame sa otvorenim prelivom tako da se otpadne vode slobodno procjeđuju u okoliš. Tačan broj ispusta je nepoznat, ali se procjenjuje na nekoliko stotina.

⁵ Popis 2013-ukupno 747 domaćinstava sa 2,7članova/domaćinstvu.

Zaključak

Cestovna infrastruktura je na zadovoljavajućem nivou. Tačno je da postoji veliki broj naseljenih (stalno / sezonski) ruralnih područja, koji su prilično udaljeni od centara mjesnih zajednica, te u budućnosti shodno finansijskim mogućnostima treba planirati modernizaciju njihove cestovne povezanosti po prioritetima. Put desnom obalom rijeke Drine: Ustikolina-Cvilin-Osanica-Sadba-Ahmovići- Zupčići je Prostornim planom BPK planiran kao Regionalni put i isti je potrebno kategorizirati kao Regionalni put. Za isti je potrebno sagraditi novi most preko rijeke Drine u Ustikolini. Takođe, putni pravac: Zebina Šuma (Rašovića ravan)-Repetitor (Okolišta) je, takođe, potrebno prekategoriirati u put od značaja za Bosansko-podrinjski kanton Goražde jer je na Okolištima sagrađen repetitor u vlasništvu Bosansko-podrinjskog kantona Goražde i na istom je RTV predajnik i telekomunikacijsko čvorište od značaja za Kanton.

U pogledu elektrifikacije, potrebno je iznaći sredstva za elektrifikaciju povratničkih naselja. Potrebno je: sanirati 17,80 km SN 20 kV dalekovoda, sanirati 6 stubnih trafostanica i sanirati 13,85 km NNM-e.

U narednom periodu treba intenzivirati napore na planiranoj izgradnji vodovoda sa okolne planine Stolac, koji treba dodatno povećati kapacitet sistema vodosnabdijevanja i umanjiti troškove upravljanja i održavanja vodovodnog sistema.

Usljed nepostojanja sistema kanalizacione mreže potrebno je intenzivirati napore na izgradnji istog u skladu sa projektnim zahtjevima te proširiti obuhvat domaćinstava i privrednih subjekata koji imaju adekvatan priključan kanalizacionu mrežu, te smanjiti pritisak i onečišćenje lokalnih vodotokova i tla.

g) Zaštita okoliša uključujući smanjenje rizika od nesreća

Zaštita zemljišta i područja prirodnog nasljeđa

Zemljišni pokrov Općine čine 55,5% šume, 43% poljoprivredno zemljište, 0,8% građevinsko zemljište i 0,7% vodno zemljište. Nažalost, iako općina Foča-Ustikolina raspolaže značajnim obradivim površinama, zemljište nije u dovoljnoj mjeri iskorišteno. Posebnu poteškoću u iskorištenju šumskog i poljoprivrednog zemljišta predstavljaju minirana područja. Većinski dio šuma (83,69%) je u državno-javnom vlasništvu, a nasuprot tome, većinski dio poljoprivrednog zemljišta (79,61%) je u privatnom vlasništvu. Potrebno je napomenuti da se podaci o ukupnoj površini općine iz nacrtu Prostorne osnove ne podudaraju sa površinama koje su zavedene u Službi za geodetsko-katastarske poslove, kao što se ni ta dva podatka ne podudaraju sa zvaničnim statističkim podatkom, jer se radi o grešci u prostornoj osnovi. Naime, nosilac izrade prostornog plana BPK-a Goražde je više gledao u orto-foto snimak nego u stvarne podatke iz katastra te se zbog toga ne slažu podaci. Na te podatke općina ne može uticati dok kanton ne bude pokrenuo izmjene i dopune prostornog plana BPK-a Goražde.

Trajni gubitak zemljišta iznosi 23.836 ha ili 1,5% teritorije općine. Najveće trajno zauzimanje zemljišta je za potrebe izgradnje objekata i infrastrukture i površine koje su pod vodom. Kontinuirane mjere monitoringa kvaliteta zemljišta se ne provode. S obzirom da se na teritoriji općine Foča-Ustikolina ne nalaze veći industrijski objekti, kao najveći zagađivači okoline, može se reći da je stanje sa zagađenošću zemljišta, zraka i voda iz ovih izvora zadovoljavajuće. Međutim, problem predstavlja neriješen sistem otpadnih voda, koje se u dobroj mjeri odvođe direktno u Drinu i Kolinu te u velikoj mjeri doprinose njihovom zagađenju i zagađenju plavnih područja.

Trenutno na teritoriji općine nema prirodnih područja koja su pod zaštitom. Nacrt Prostorne osnove za Prostorni plan BPK predviđa stavljanje pod zaštitu sljedećih prirodnih područja i lokaliteta, kao i područja namjenjenih za turizam i rekreaciju i područja od posebnog značaja za Kanton:

- Predio Grebak-Kacelj (Borovac, Općina Goražde)-zaštićeni pejzaž (park prirode);
- Grobljanska cjelina "Presjeka"16, na kojoj egzistira endemski primjerak žalosne bukve-spomenikprirode (dendrološki spomenik prirode);
- Grebak (zona za turizam i rekreaciju);
- Modran (zona za turizam i rekreaciju);
- Dolina rijeke Drine koja protiče dijelom Općine Foča-Ustikolina do Osanice koja predstavlja
- granicu sa općinom Goražde u dužini cca 8 km (područja od posebnog značaja za Kanton).

Zaštita voda

Prema klasifikaciji **površinskih vodotoka**, koja je na snazi u FBiH, rijeka Drina je I kategorije, dok su rijeke Kolina, Kosovska rijeka i Osanička rijeka, takođe, cijelim svojim tokom kategorizirane kao rijeka II kategorije prema Uredbi koja je važeća u FBiH, tj. vodotoci koji nisu navedeni raspoređuju se u drugu kategoriju. Osim rijeke Drine, podaci o kvalitetu vode nisu dostupni ni za jedna drugi vodotok. Podaci o kvalitetu rijeke Drine su raspoloživi kroz

Izveštaj Agencije za vode oblasnog sliva Save o praćenju kvaliteta voda vodotoka. Međutim, poznato je da rijeka Kolina cijelim svojim tokom je prijemnik otpadnih voda te je njen kvalitet u tom pogledu značajno narušen. Stoga se pretpostavlja da se radi o vodotoku koji svojim karakteristikama zadovoljava III kategoriju kvaliteta voda.

Kada je u pitanju **kvalitet podzemnih, pitkih i mineralnih voda**, na području oćine Foća-Ustikolina registrirano je nekoliko izvora mineralnih voda, koji su prikazani u narednoj tabeli.

Tabela 14. Pregled izvorišta u Općini

Naziv izvora	Istražene hidrohemijske karakteristike	Trenutna upotreba	Potencijalna upotreba
Kiseljak Dugo Selo	-	Pojava bez korištenja	Rekreacija
Kiseljak Jabuka (rijeka Kolina)	Sulfatno-hidrokarbonatni kalcijski	Pojava bez korištenja	Rekreacija, eksploatacija mineralne vode ili ekstrakcija CO ₂
Izvor Biljezi Jabuka	-	Pojava bez korištenja	Rekreacija
Izvor Šahbašići	-	Pojava bez korištenja	Rekreacija
Izvor Božinovići	-	Pojava bez korištenja	Rekreacija

Izvor: Prostorni plan BPK 2016-2036

Postojeći sistem **prikupljanja otpadnih voda u Općini** je zastario i u lošem je stanju. Nepročišćene otpadne vode se iz sistema kanalizacije direktno ispuštaju u rijeku Kolinu i Drinu na tri ispusna mjesta. Količina proizvedene otpadne vode iz postojeće kanalizacione mreže je procijenjena kao 85% od isporučene vode što čini cca. 134.000 m³/g. Kvalitet otpadnih voda nije poznat i procjenjuje se da ovaj broj stanovnika na mreži ispušta 54 g BPK⁶/dan što znači da je ispušteno opterećenje cca 150 kg BPK/dan. Preostala domaćinstava koja nisu u sistemu kanalizacije (80%) i dva industrijska subjekta ispuštaju otpadne vode direktno ili preko septičkih jama u rijeku Drinu, Kolinu ili na zemljište. Podaci o kvalitetu otpadne vode od industrijskih zagađivača nisu dostupni.

U pogledu upravljanja **zaštitom od negativnog uticaja voda** uslijed izlivanja rijeke Drine i Koline u vrijeme velikih voda u priobalnom područje MZ Ustikolina i MZ Cvilin. Može se zaključiti da je priobalje Drine, gdje je smješten i vodozahvat Bunar, direktno ugroženo poplavama. Stoga je u planskom periodu neophodno raditi na izgradnji objekata za zaštitu od poplava na rijekama Drini i Kolini kako bi se ujedno zaštitilo i izvorište vode za piće ali i osigurali sadržaji koji će uljepšati životni prostor građana.

Zaštita zraka

Na području općine Foća ne vrši se mjerenje parametara kvaliteta vazduha, ali se pretpostavlja da je stanje zadovoljavajuće imajući u vidu obim i prisutnost individualnog centralnog grijanja kao osnovnog vida zagrijavanja, te korištenje uglja i drugih goriva za zagrijavanje. U zimskom periodu nije uočena pojava magle ili smoga, prašine. Na području Općine ne postoji jedinstveni sistem centralnog grijanja nego većina institucija i privrednih subjekata, kao i manji broj domaćinstava, posjeduje vlastite kotlovnice. Kao osnovni energent koristi se ugalj iz rudnika Miljevina. Manji broj domaćinstava koristi drvo kao ogrjev. S obzirom da je od privrednih subjekata na teritoriji općine zastupljena drvna i prehrambena industrija, smatra se da nema emisija specifičnih zagađujućih materija iz tehnoloških procesa. Naime, privredni subjekt "Mlin" Ustikolina uglavnom ima emisiju prašine iz procesa mljevenja žita. S

⁶ Biološka potrošnje kiseonika (BPK).

obzirom da nadzor nad provođenjem relevantnih zakona iz oblasti kontroliranja emisija u zrak nije u nadležnosti općine već relevantnih inspekcijskih organa na višem nivou, te da se izvještaji o monitoring emisija u zrak dostavljaju Ministarstvu za urbanizam, prostorno uređenje i zaštitu okoline BPK, podaci o kvalitetu emisija zagađujućih materija u zrak iz predmetnih pogona nisu bili dostupni za analizu.

Zaštita biljnog i životinjskog svijeta

U ekološko-vegetacijskom pogledu, po autoru Stefanoviću (1983), teritorija BPK, a time i općine Foča- Ustikolina, pripada Goraždansko-fočanskom rejonu, koji se nalazi u prelazno Ilirsko- mezijskoj oblasti, odnosno Gornje - drinskom području. Najveći značaj, u privrednom i ekološkom pogledu, imaju šumski ekosistemi, sa sljedećim zajednicama: u nižim predjelima preovladavaju hrastove fitocenoze-šume sladuna i cera (*Quercetum confertae-cerris*), iznad njih su šume kitnjaka i cera (*Quercetum petraeae -cerris*), odnosno šume kitnjaka (*Quercetum petraeae montanum*) na toplijim ekspozicijama, dok su na hladnijim položajima zastupljene šume bukve (*Fagetum montanum*). Takođe fragmentarno egzistiraju rijetko zaostale enklave šume bukve i jele sa smrčom (*Piceo-Abieti-Fagetum*). U kanjonima rijeka i na litičastim padinama zastupljene su termofilne fitocenoze-šume crnog graba (*Orno-Ostryietum*) i šume bukve i crnog graba (*Ostryo-Fagetum*). Veliko je učešće površina pod brezom i jasikom kao sukcesivni vegetacijski stadij, što je direktna posljedica nekontrolisne sječe u prošlosti. U dolini Drine i njenih pritoka, na vlažnijim supstratima, nalaze se manje šume crne johe (*Alnus glutinosa*), a u vrlo uskim i isprekidanim pojasevima kraj rijeka i vrbe (*Salix sp.*) i poljski jasen (*Fraxinus angustifolia*).

U cjelokupnom šumskom fondu BPK, preovladavaju vrste koje su ujedno i nosioci najveće zapremine i prirasta drvne mase: bukva, hrast kitnjak, sladun, cer, itd. Šumske zajednice koje egzistiraju na navedenim područjima su najvažnija komponenta okoliša i determinanta njegovog kvaliteta, a spadaju u najkvalitetnije prirodne vrijednosti općine.

Pored proizvodnih koristi šumskih zajednica (drveta, ljekobilja, jestivog i aromatskog bilja, životinja, gljiva i dr.) ove šume imaju i sociološki značaj (naučne, edukativne, duhovne, povijesne, kulturološke, turističke, zdravstvene, rekreativne i estetske vrijednosti). Ipak, najveće vrijednosti šuma su indirektno, rezultat su njihovih ekoloških funkcija (utiču na globalno kruženje i akumulaciju ugljenika u prirodi, ublažavajući tako efekat staklenika i klimatske ekstreme; štite tlo od spiranja i erozije; održavaju biodiverzitet, rezervoar su genetičkih informacija i utočište rijetkih zaštićenih organizama; štite vodotoke i njihov živi svijet, proizvode kiseonik, itd.). Naročito značajna ekološka funkcija šuma je u generiranju i zaštiti izvora pitke vode (preko 60% planetarne svježe vode generiraju šume), a na ovim područjima je prisutan veći broj izvorišta pitke vode koji su pomenuti.

Šume su većinom bjelogorične sa zastupljenošću bukve i hrasta i malim procentom crnogorične šume. U svijetu je poznata endemska vrsta tužne bukve. S obzirom na sastav vrsta drveća koje grade šumski ekosistem ovog područja, u kome četinari učestvuju sa simboličnih 8,73%, ili gdje u ukupnoj nespornoj površini ŠGP-a šumski zasadi učestvuju sa 8,71%, ovo područje se može svrstati u kategoriju relativno niže do srednje ugroženosti od požara, pa i od štetnih insekata. Prednju konstataciju potvrđuje i broj registriranih požara (2 požara u

2018.godini, 13 u 2017. godini) u proteklom periodu kao i objektivno mali procent oboljelih stabala (2,01% četinaru i 0,32% lišćaru), uglavnom nepoznate zaraze.

Takođe, u općini Foča su zastupljene vrste ljekovitog i aromatskog bilja, šumskih plodova i gljiva. Od biljnih vrsta najzastupljenije su: glog, islandski lišaj, imela, jagorčevina, kadulja, kamilica i dr. Od šumskih plodova najzastupljeni su: borovnica, šumska jagoda, divlja jabuka, divlja kruška, drijenjak i dr. Gljive rastu po šumama i livadama i predstavljaju pravo bogastvo područja općine. Od posebnog značaja gljive ovih krajeva su: lisičarka, vrganj, smrčak, rujnica i dr.

Ne postoje zvanični, niti procijenjeni dostupni podaci o strukturi životinjskog svijeta na području općine, niti o brojnosti pojedinih vrsta. Vegetacija Bosansko-podrinjskog kantona i Općine Foča-Ustikolina pruža povoljne uslove za razvoj velikog broja vrsta lovne i ostale faune, kao što su: mrki medvjed (*Ursus arctos*), vuk (*Canis lupus*), divlja svinja (*Sus scrofa*), srna (*Capreolus capreolus*), divlja mačka (*Felix catus*), jazavac (*Meles meles*), tvor (*Putorius puterius*), lasica (*Mustela nivalis*), vjeverica (*Sciuridae*), zec (*Lepus europeus*), lisica, kuna i dr. Od ptica ovdje se mogu susresti jestreb (*Accipiter gentilis*), divlja patka (*Anas platyrhynchos*), fazan (*Phasianidae*), svrake, vrane, sove i druge. Na osnovu podataka koji su određeni u Ribolovnoj osnovi na bazi ispitivanja ribolovnog područja površine 112,10 ha, ukupan riblji fond se procjenjuje na oko 2.450 kg ili 42.250 komada. Prosječna gustina naseljenosti je oko 17,80 kg/ha vodene površine. Najveću vrijednost ribljeg fonda imaju potočna pastrmka, lipljan, škobalj dok je mladice vrlo mali broj. Prirodni priraštaj potočne pastrmke je oko 8.500 komada, mladice 92 komada, lipljana 9.000 komada i škobalja oko 7.500 komada.

Upravljanje otpadom

Zbog nepostojanja tačnih podataka o količini otpada koja se u domaćinstvima i privredi proizvede na teritoriji općine, ispod su date procjene nastalih količina otpada. Procjene su rađene samo za domaćinstva jer ne postoje pouzdani podaci o količinama otpada koje nastaju od privrednih subjekata. Za procjenu ukupnih količina nastalog otpada su kao validni uzeti podaci o broju stanovnika općine i indikatoru proizvodnje miješanog otpada u BPK od 213 kg/stanovnik/godina koji su prezentirani u Federalnoj strategiji upravljanja otpadom. Pretpostavlja se da broj stanovnika neće značajnije rasti u planskom periodu. Kada je riječ o podacima o proizvedenom ukupnom miješanom otpadu iz privrede i javnih ustanova, prema trenutnim podacima od JKP "Ušće", prikupi se 100t iz privrede, odnosno 50 t iz javnih ustanova godišnje, a iz domaćinstava 600t/odišnje, odnosno ukupno oko 750t/godišnje. Svi privredni subjekti i javne ustanove su pokriveni odvozom otpada i količina nastalog otpada jednaka količini prikupljenog otpada. Za procjenu prisutnosti reciklažnih materijala u odnosu na ukupnu količinu miješanog otpada uzeti su literaturni podaci kako slijedi, od ukupnog otpada čini: 6% staklo, 20% papir i karton, 20% plastika, 1% željezo i metal i 20-30% zeleni otpad.

Trenutno se otpad prikuplja iz sve tri mjesne zajednice na području općine, osim nekoliko njenih naselja: Zebina šuma, Ćurovići, Ljubuša, i Brajlovići, te se planira proširenje obuhvata prikupljanja otpada u cilju smanjenja nelegalnog odlaganja otpada. Prema podacima iz računovodstva JKP "Ušće", trenutno je uslugom obuhvaćeno **550 domaćinstava i 12 privrednih subjekata**. Procenat obuhvaćenosti stanovništva uslugom prikupljanja i odvoza

otpada iznosi 80%. Komunalno preduzeće raspolaže sa jednim vozilom marke Mercedes za odvoz smeća sa potisnom pločom čija godina proizvodnje je 1991. Vozilo je u dobrom stanju uz redovno održavanje. JKP "Ušće" je u pregovorima sa donatorom jednom manjeg smećara i kamiona za čišćenje kanalizacionih cijevi i septičkih jama uz potrebno učešće od 50% vrijednosti donacije. Na terenu je raspoređeno 30 kontejnera od 1,1 m³. Trenutni broj kontejnera je dovoljan jer se u prethodnom periodu prešlo na nabavku kanti za otpad za svako domaćinstvo koje plaća komunalne usluge, te se jednom sedmično odvozi smeće.

Otpad se trenutno odlaže **na lokaciji u naselju Gavrići koja se nalazi 4,5 km od Ustikoline prema Jabuci**. Putna komunikacija prema deponiji je uređena a na lokalitetu postoji vlastito vodosnabdijevanje. Dobivene su načelne saglasnosti od ministarstva nadležnog za okoliš i poljoprivredu BPK da se lokacija može koristiti za deponovanje otpada te se od novembra 2009. godine otpad odlaže na nesantitaran način. **Deponija nije ograđena i nema ostalu potrebnu infrastrukturu**. Urađeno je idejno rješenje deponije otpada te se pristupilo iznalaženju sredstava za nastavak aktivnosti na uređenju lokacije za sanitarno odlaganje. Namjera je sanirati postojeću plohu za odlaganje i ostalu površinu urediti na način da se dostigne najveći mogući stepen zaštite okoliša. Trenutno ne postoje pouzdani podaci koji bi kvantificirali uticaje ovog odlagališta na okoliš. U blizini općinskog odlagališta je registriran potok koji se ulijeva u Kosovsku rijeku. U blizini nisu locirana izvorišta vode za piće.

Tabela 15. Odvoz komunalnog i drugog otpada, 2014-2018

Postotak pokrivenosti odvozom otpada (%)	2014	2015	2016	2017	2018
Domaćinstva	70	70	80	80	80
Pravne osobe	100	100	100	100	100
Količine, m³					
Broj korisnika usluge odvoza otpada	500	500	600	600	600
Količina otpada prikupljenog tokom godine, m ³	400	400	400	400	400
Količina otpada prikupljenog tokom godine-koji je adekvatno pohranjen m ³	90	90	90	90	92
Količina otpada koji nije prikupljen tokom godine, m ³ - procjena (odložen na „divlje“ deponije i sl.)	10	10	10	10	8
Kvantitativni pokazatelji					
Broj divljih deponija na području općine- procjena	10	10	10	10	8
Broj saniranih divljih deponija na području općine	0	0	0	0	2
Broj MZ-a pokrivenih organiziranim prikupljanjem otpada	2	2	2	3	3
Broj kontejnera za kolektivno prikupljanje otpada na području općine	60	60	30	30	30
Prosječna cijena odvoza otpada po mjernoj jedinici	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Postotak naplate usluga	85	87	87	88	90

(Izvor: Općinska uprava općine Foča)

Na teritoriji općine formirano je najmanje 10 većih divljih odlagališta i to: Prljage, Bratovski potok, pored mosta u Cvilinu, Nišani, kod Osaničkog mosta, u naselju Val, naselju Mrđelići, kod mosta na Kosovskoj rijeci, u naselju Knježak, ispod rasadnika na Cvilinu i Odžaku. **Osim ovih 10 većih divljih deponija**, procjenjuje se da ima još najmanje 50 lokacija na koje se nekontrolisano odbacuje otpad u manjim količinama (cca. 3 m³). Sva odlagališta gravitiraju naseljima koja nemaju organizirani odvoz otpada. Većina divljih deponija se nalazi u blizini

vodotoka. Divlja deponija Nišani je stara deponija na koju se odlagalo u ratnom periodu. Ona je više puta djelimično sanirana sredstvima općine a sada je potrebno uraditi Plan aktivnosti za njenu potpunu sanaciju. Planirana je i potpuna sanacija divlje deponije na Kosovskoj rijeci. Općina izdvaja sredstva povremeno da se saniraju divlje deponije. Na većini lokacija su istaknuta upozorenja o zabrani bacanja otpada ali bez rezultata, a planovi za proširenje usluga prikupljanja otpada postoje. Pregled osnovnih pokazatelje upravljanja otpadom na teritoriji općine Foča prikazan je u tabeli.

Trenutno na teritoriji općine izgrađen je centar za upravljanje komunalnim otpadom (reciklažno dvorište Gavrići) na lokaciji postojeće deponije gdje bi se vršilo odvajanje plastike, papira i metala u saradnji sa JKP „Ušće“ ali pitanje regionalne (kantonalne) deponije i upravljanja reciklažnim otpadom nije riješeno.

U prethodnih 5 godina nije bilo investicija u izgradnju ili održavanju postojećih deponija otpada, ali se izdvojilo 10.000 KM za sanaciju postojećih divljih deponija Filipovići, Bratovčići i Prljaga.

Smanjenje rizika od nesreća i sigurnost građana i imovine

Najčešće prirodne nesreće koje nanose štetu materijalnim dobrima i ugrožavaju ljudske živote, a koje su registrovane na teritoriji općine Foča, odnose se na **zemljotrese, olujne nepogode praćene tučom, vjetrove razornog intenziteta, snažna električna pražnjenja, sniježne oluje, kiše jakog intenziteta i kratkog trajanja koje uzrokuju bujične poplave, odrone zemljišta i klizišta, poplave, suše, rani i kasni mraz, šumske požare, a svjedoci smo u toku izrade ovog dokumenta i pojave bolesti-epidemija i pandemija**. Pored navedenih opasnosti i kontaminiranost minama i neeksplozivnim ubojnim sredstvima (MES i NUS) predstavlja jednu od većih opasnosti po stanovništvo, a posebno u područjima gdje su vođena borbena djelovanja, odnosno gdje su bile linije razdvajanja. Pored gubitaka i povreda izazvanih kod ljudi te opasnosti su direktno usporavale i onemogućavale obnovu i rekonstrukciju stambenih i drugih objekata, organizaciju i normalizaciju života i rada, kao i brži povratak izbjeglih i raseljenih lica i proizvodile nestabilno sigurnosno okruženje. U posljednjih 5 godina nije bilo nesreća koje su izazvane zaostalim MES i NUS.

Obaveze i potrebe organizovanja, pripremanja i provođenja mjera zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara na području Općine, utvrđene su u Zakonu o zaštiti i spašavanju, kao i u čitavom nizu provedbenih propisa koji proistječu iz ovoga zakona. Slijedom tih obaveza na području Općine formirane su sljedeće strukture civilne zaštite:

- Općinska služba civilne zaštite kao samostalna služba u okviru Jedinog općinskog organa uprave,
- Općinski štab civilne zaštite,
- Jedinica civilne zaštite opće namjene i
- Povjerenici civilne zaštite.

Civilna zaštita je do 1992. godine bila u potpunosti opremljena materijalno-tehničkim sredstvima i opremom potrebnom za rad i djelovanje u slučaju prirodnih i drugih nesreća, ali su tokom ratnih dešavanja navedena MTS otuđena, uništena ili zastarjela. Trenutno civilna zaštite, odnosno organizovane strukture civilne zaštite i spašavanja imaju neznatna materijalna sredstva i opremu u vidu ručnih alata i lakih ručnih uređaja i aparata koji su nedovoljni da bi snage civilne zaštite mogle efikasno djelovati u akcijama zaštite i spašavanja u nastalim prirodnim i drugim nesrećama.

Nabavka odgovarajuće opreme i MTS-a uglavnom se svodila na izdvajanja minimalnih sredstava iz Budžeta Općine za opremanje i rad i na donatorska sredstva koja su u posljednje vrijeme sve manja. Sa druge strane sredstva koja se prikupe po osnovu posebne naknade za zaštitu i spašavanje su takvog obima da ne garantuju značajniji iskorak u smislu nabavke sredstava i opremanja struktura civilne zaštite. Općina je tokom 2019. godine izradila Procjenu ugroženosti od prirodnih i drugih nesreća općine Foče.

U narednom periodu potrebno je blagovremeno planirati odgovarajuća finansijska sredstva za nabavku i opremanje, te obučavanje struktura civilne zaštite u skladu sa važećim zakonskim propisima. To uključuje i obavezu da Centar za obuku struktura zaštite i spašavanja koji se nalazi u sastavu Federalne uprave civilne zaštite treba, u što kraćem vremenskom periodu, staviti u funkciju i time stvarati strukture koje će u potpunosti imati znanje, vještine i kompetencije za vođenje akcija zaštite i spašavanja.

Kada je u pitanju opća sigurnost građana i imovine može se reći da je stanje zadovoljavajuće, u smislu tri segmenta sigurnosti koje Uprava policije BPK statistički posmatra. To je kriminalitet, javni red i mir i saobraćaj.

Tabela 16. Pregled stanja opšte bezbjednosti u Općini, 2014-2018

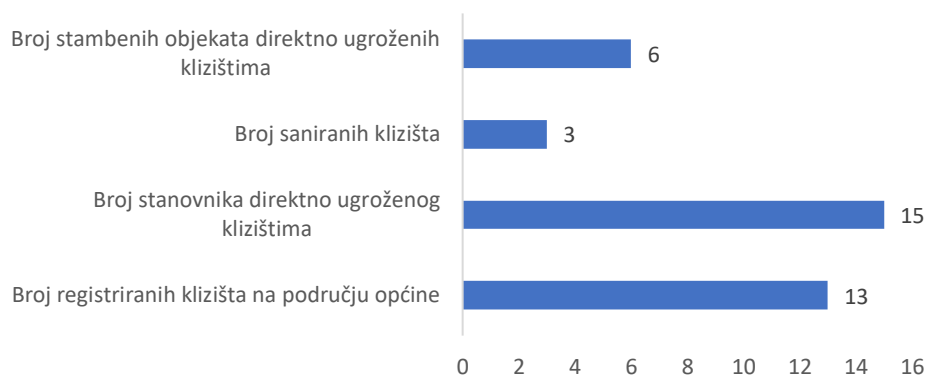
	2014	2015	2016	2017	2018
Ukupan broj krivičnih djela	8	25	7	8	4
Ukupan broj prijavljenih počinilaca	1	19	5	7	4
Broj krivičnih djela po poznatom počiniocu	1	10	5	5	1
Broj krivičnih djela po nepoznatom počiniocu	7	15	2	3	3
Udio ukupne rasvijetljenosti, %	12.5	76	71.4	87.5	100
Ukupan broj prijavljenih prekršaja	9	4	3	9	3

Izvor: MUP BPK

Međutim, sva tri ova segmenta sigurnosti, statistički posmatrano, bilježe blagu tendenciju pada, uglavnom je struktura krivičnih djela vezana za imovinske delikte. Krivična djela organiziranog i privrednog kriminala i trgovine ljudima u periodu 2014-2018. godina nisu zabilježena u Općini. U prvih 10 mjeseci 2018. godine, registrovana je 61 saobraćajna nesreća, od toga 48 saobraćajnih nesreća sa materijalnom štetom i 13 saobraćajnih nesreća sa povrijeđenim licem. Bitno je napomenuti, što se ovog segmenta sigurnosti tiče, da nije bilo nesreća sa letalnim ishodom i od ukupnog broja saobraćajnih nesreća, dva lica su zadobila teže tjelesne povrede i 14 lakše tjelesne povrede⁷.

Klizišta predstavljaju posebno značajnu opasnost za materijalna dobra i ljudske živote na području Općine, posebno imajući u vidu činjenicu da značajan dio površine Općine spada u brdsko-planinsko područje.

⁷ Podaci MUP BPK.

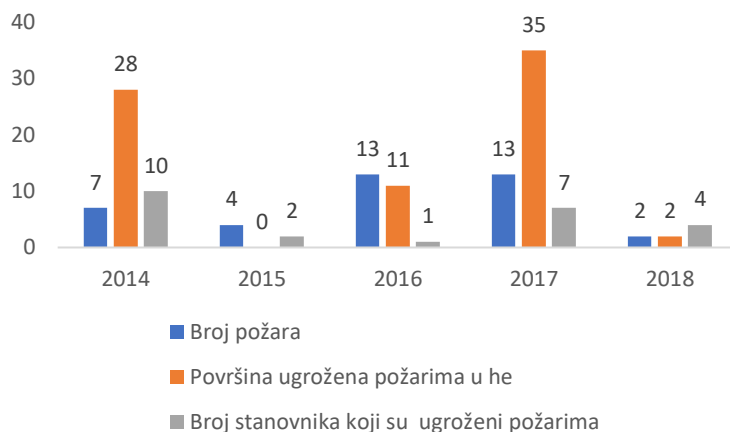
Slika 19. Pregled klizišta u toku poplava 2014. godine
(Izvor: Općinska uprava općine Foča)

Na godišnjem nivou, nivo investicija za sanaciju klizišta nije dovoljan i iznosi oko 5000KM, od ukupno 13 registriranih klizišta samo 3 klizišta su sanirana. Takođe, neka od klizišta osim što ugrožavaju stanovnike i objekte, ugrožavaju i putne komunikacije:

- Putna komunikacija Podgrebak-Božanovići u dužini od 100 m, klizištem ugrožena je prohodnost ove putne dionice i vrši se njeno periodično čišćenje od odronjenog zemljišta;
- Put za selo Dragovići (MZ Jabuka) je usljed klizišta neprohodan i poslije rata selo je moralo biti izmješteno na drugu lokaciju;
- Stari put Tahuljići-Jamići je u dužini od 80-100m ugrožen klizištem te je iz stih razloga izgrađena nova putna komunikacija sa Grebka prema selu Jamići;
- Klizište u selu Dragomilići sprječava normalnu prohodnost putnih pravaca prema ovom selu. Zbog nedostatka finansijskih sredstava nisu organizovani sanacioni radovi na ovom klizištu, izuzev periodičnog čišćenja zatrpanih dionica ovog puta kako bi se stvorili uslovi za povratak raseljenog stanovništva i dr.

Ugroženost poplavama bila je posebno intenzivna tokom 2014. godine kada je bilo ugroženo 1000 dunuma zemljišta, a poplavljena površina iznosila 90% od navedene. Ukupna dužina poplavno rizičnih vodotoka u općini tokom 2014. godine iznosila je oko 9km, a bilo je ugroženo oko 20 stanovnika, 17 stambenih objekata, 2 poslovna objekta i 7 zaposlenih. Ukupna šteta iznosila je 1448995,24 KM. Veliki vodotoci tokom 2014. godine (Drina, Kolina i Kosovska rijeka) bile u svojim koritima. Međutim, bujični tokovi su oštetili lokalne puteve, te uvjetovali nastanak odrona i klizišta. Takođe, poplava rijeke Drine iz 2010. godine je zahvatila prostor cca 90 ha. Potrebno je napomenuti da je u 2018. godni uređeno 1488 m vodotoka

Osnovni problem u provođenju mjera zaštite od požara jeste činjenica da na području Općine nisu formirane profesionalne vatrogasne jedinice (PVJ) ili dobrovoljno vatrogasno društvo (DVD), kao osnovne snage za gašenje požara, te se u otežanim okolnostima preduzimaju aktivnosti na gašenju i zaustavljanju požara. Uposlenik Službe civilne zaštite učestvuje u gašenju. Po evidenciji Službe u 2017. godini bilo je ukupno 13 požara, dok je 2018. godini taj broj manji sa ukupno evidentirana dva (2) požara. U Službi civilne zaštite su sistematizovana 4 profesionalna vatrogasca ali te pozicije još uvijek nisu popunjene.

Slika 20. Ugroženost požarima, 2014-2018
(Izvor: Općinska uprava općine Foča)

S obzirom da se radi o šumskim požarima, treba istaći da su stambeni i drugi objekti uglavnom dovoljno udaljeni od šumskih područja i eventualni požari ne bi ugrožavali naseljena mjesta. Nažalost izdavanja za prevenciju požara iz općinskog budžeta su izostala, te nije bilo investicija u sanaciju PP puteva, a štete od požara su samo evidentirane 2014. Godine i iznosile su oko 4.849KM.

U Općini Foča po procjeni BH MAC-a rizična (sumnjiva) površina iznosi cca 10 km² sa ukupno 17 ugroženih zajednica, od toga jedna visoko ugrožena (Ustikolina), četiri srednje ugrožene (Bavčići, Podgrađe, Slavičići i Stolac) i dvanaest nisko ugroženih zajednica (Borovnići, Bunčići, Cvilin, Donje Žešće, Gabelići, Gostičaj, Kolakovići, Njuhe, Petojevići, Previla, Račići i Zebina Šuma. Ukupno su dvije kategorije kontaminiranog zemljišta:

II kategorija-lokaliteti koji su povremeno u upotrebi ili su u kontaktu sa lokacijom iz I kategorije, ekonomski resursi (koji spadaju u II kategoriju), površine 16 ha,
III kategorija-periferni lokaliteti površine 1300ha,tj. zajedno sa II kategorijom ukupno 1316ha zemljišta općine što čini 8,01% ukupne površine Općine Foča.

Tabela 17. Lista prioriteta za zemljište kontaminirano sa MES i NUS

Naziv lokacije	Protuminska akcija	Površina (m ²)
Vrbički potok- kasarna	Tehničko izviđanje	20,696.87
Selo Račići-Osnovna škola	Čišćenje	11,343-13
Dio puta u reonu sela Hadžići	Čišćenje	8,904.00
Dio puta u reonu sela Lučila	Čišćenje	6,724.00
Zebina Šuma-okolišta	Tehničko izviđanje	44,638.24

(Izvor: Procjena ugroženosti od prirodnih i drugih nesreća općine Foča, 2019)

Tokom 2018. godine izvršeno je grupisanje i objedinjavanje rizičnih lokacija u jedan cjelovit projekat čijom realizacijom bi došlo do reduciranja i čišćenja većih površina. Upravo koristeći takve metode u 2018. godini realiziran je projekat MSP Lokve i očišćeno 1,844 km² sumnjive površine. Do sada je ukupno deminirano kroz realiziranih pet projekata deminiranja površina od 1.932.283,73 m².

h) Stanje prostorno planske dokumentacije

Općina Foča nema urađenu prostorno-plansku dokumentaciju što predstavlja jedan od ograničavajućih faktora za dalji razvoj. Međutim, Skupština Bosansko-podrinjskog kantona Goražde usvojila je Prostorni plan BPK-a za period 2016-2036. godina koji će poslužiti kao osnova za izradu nedostajuće prostorno-planske dokumentacije. Na teritoriji Općine nalaze se objekti koji su neperspektivni za korištenje Oružanim snagama BiH, te se isti uz manja ulaganja mogu iskoristiti za formiranje poslovne industrijske zone. Isto tako treba istaći i mogućnost izgradnje kampova i sportskih terena pored rijeka Drine i Koline, te izgradnju kampa na obroncima Jahorine za ljubitelje planina i planinarstva. Dakle, treba istaći slijedeće:

- Općina Foča ne posjeduje detaljnu prostorno-plansku dokumentaciju (Urbanistički plan Ustikolina i regulacione planove);
- Odlukom o primjeni Prostornog plana Bosansko-podrinjskog kantona Goražde za period od 20 godina 2008-2028. za područje Općine Foča/FBiH („Službene novine BPK-a Goražde“ broj: 4/18) isti se primjenjuje kao Prostorni plan općine;

Zaključak

Kao prioritet u upravljanju zemljištem i prostorima, u narednom periodu je potrebno izraditi sljedeće prostorno-planske dokumente: Urbanistički plan za urbano područje općinskog centra Ustikolina; Regulacioni plan "Turistička zona Modran"; Regulacioni plan "Proizvodno-poslovna zona Vrbički potok".

U pogledu zaštite voda u narednom periodu potrebno je: sanirati postojeću kanalizacionu mrežu, povećati stepen obuhvaćenosti stanovništva kanalizacionim sistemom, izgraditi uređaj za prečišćavanje komunalnih otpadnih voda, educirati poljoprivrednike po pitanju smanjenja zagađenja iz poljoprivrednih izvora.

Kad govorimo o odlaganju otpada, zaštiti vazduha i bioraznolikosti, potrebno je na području BPK konačno riješiti pitanje odlaganja otpada i pitanje regionalne (kantonalne) deponije u Goraždu koja nije uspostavljena. U pogledu zaštite voda izgradnja kanalizacione mreže namaće se kao prioritet.

Zaštita šuma predstavlja jedan ozbiljan problem obzirom da je veliki broj šumskih područja pretrpio značajna devastiranja tokom ratnih dejstava, a nakon toga su izostale adekvatne sistemske i organizirane sanacione mjere koje treba da uključe angažovanje naučne javnosti koja je referentna u ovoj oblasti. Kada je riječ o zaštiti šuma u državnoj svojini nosilac te zaštite je JP „Bosansko-podrinjske šume“ Goražde koje upravlja i gazduje šumama na području općine Foča i svojim sistemskim mjerama treba da na adekvatan način poduzima mjere i radnje na zaštiti šumskog potencijala. Ako se govori o šumama u privatnoj svojini, treba naglasiti da su vlasnici šuma uglavnom fokusirani na eksploataciju šumskog bogatstva kojim raspolažu, te da puno manje pažnje pružaju na zaštiti šuma. Kada je riječ o ugrožavanju šuma od prirodnih i drugih opasnosti treba istaći da su, u najvećem broju slučajeva, i bez obzira na vlasničku strukturu, šumski požari najveća prijetnja koja dugoročno ugrožava šumska područja. Generalna je ocjena da je najčešći uzrok nastanka šumskih požara antropogeni faktor,

odnosno čovjek koji svojim činjenjem ili nečinjenjem najdirektnije ugrožava šumska prostranstva. Sa druge strane i pojava nametnika i štetnika, te izostanak adekvatnih mjera na zaštiti šuma su velika prijetnja za šumski potencijal kojim raspolaže općina Foča.

U pogledu smanjenja rizika od nesreća (poplave, klizišta, požari, opremanje Vatrogasnog i sl.) potrebno je preduzeti sljedeće aktivnosti i mjere:

- kadrovski popuniti i materijalno-tehnički opremiti Službu civilne zaštite i druge strukture civilne zaštite (štab civilne zaštite, operativni centar civilne zaštite, jedinice i povjerenike civilne zaštite, vatrogasne jedinice i dr.), koji su nosioci zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća na lokalnoj razini;*
- na adekvatan način izvršiti procjenjivanje rizika po svim opasnostima kojima je izloženo ili može biti izloženo područje općine Foča,*
- blagovremeno izraditi planska dokumenta iz oblasti zaštite i spašavanja, sa posebnim fokusom na provođenje preventivnih mjera zaštite i spašavanja,*
- planirati i obezbjediti redovna budžetska sredstva za finansiranje prioritetnih projektnih aktivnosti u ovoj oblasti, a namjenska sredstva (sredstva posebne naknade za zaštitu i spašavanje) koristiti na adekvatan i način u skladu sa planovima i zakonom,*
- sredstva provoditi obuku organizovanih struktura civilne zaštite i građana, u zavisnosti od raspoloživih finansijskih*
- određenim promotivnim i edukativnim sadržajima iz oblasti civilne zaštite građane kontinuirano obavještavati o prirodnim i dugim opasnostima i važnosti zaštite životne sredine, odnosno zaštiti života i zdravlja stanovnika Općine i njihovih materijalnih dobara.*

i) Analiza budžeta i projekcija sredstava za finansiranje realizacije strategije razvoja

U periodu 2015.-2019.godina ukupno planirani prihodi u budžetima Općine Foča iznosili su 8.732.348 KM od čega je **realizovano 79%, odnosno 6.909.520 KM**. Strukturu prihoda činili su: poreski prihodi (planirani u iznosu od 1.577.030KM a realizovani 4% više u odnosu na plan); neporeski prihodi (planirani u iznosu od 815.695 KM a realizovani 92 % u odnosu na plan); tekući transferi (planirani 2.900.803 KM a realizovani 72% u odnosu na plan); kapitalni transferi (planirani u iznosu 3.438.820 KM a realizovani 70% u odnosu na plan). Ukupno realizovani rashodi i izdaci u periodu 2015.-2019.godina iznosili su 7.441.404 KM. Strukturu rashoda i izdataka u budžetu Općine Foča u periodu 2015.-2019.godina činili su: plate i naknade i doprinosi zaposlenih (realizovano 2.717.440 KM); izdaci za materijal i usluge (realizovano 1.177.717 KM); Tekući transferi (realizovani 611.029 KM); Kapitalni transferi (realizovani 21.252 KM); Kapitalni izdaci (relaizovani 2.900.727 KM); Izdaci za otplate dugova (realizovano 13.239 KM).

Osvrt na finansiranje tokom prethodnog perioda implementacije kapitalnih projekata: **od ukupno višegodišnjim budžetskim sredstvima Općine Foča planiranih sredstava za projekte u iznosu od 3.580.000 KM**, tokom perioda 2015.-2019. godine **realizirano je 77% sredstava**. Struktura planiranih sredstava je predviđala finansiranje od 4% iz budžeta i finansiranje iz eksternih izvora od 96 %. Usljed manje realizacije sredstava planiranih od većih nivoa vlasti, **struktura realiziranih sredstava je značajno izmjenjena u odnosu na inicijalni plan, gdje je 88 % ostvareno iz vanjskih izvora a 12 % iz budžeta**. Zbog loše ekonomske situacije koja je uticala na obim realizacije sredstava, **za ekonomski sektor je izdvojeno 7,6 %, za sektor društvenog razvoja 73,2 %, te za sektor zaštite životne sredine 19,2 %**.

Obrazloženje procjene sredstava za period 2021.-2027. godine: Prognoza finansiranja razvojne strategije za period 2020. -2027. godine pripremljena je uzimajući u obzir (i) trend izdvojenih sredstava u periodu 2015.-2019. godine; (iii) budžet za 2020 i projekcije DOB-a za 2021. te 2022. godinu (iii) očekivana dopunska sredstva iz ostalih eksternih izvora; (iv) očekivani blagi rast prosječnih izdvajanja od oko 2-3 % godišnje ; (vi) ograničenja u pogledu akumuliranih obaveza i zaduženosti kao i drugih rizika.

U periodu 2015.-2019. godine, za implementaciju projekata se ukupno izdvojilo 2.750.000 KM iz budžetskih i eksternih izvora, i to **prosječno 550.000 KM godišnje**. Iz budžeta je izdvojeno ukupno 328.000 KM, godišnje u prosjeku 65.000KM, iz eksternih izvora 2.422.000 KM, prosječno 484.400 KM

U pogledu budžeta za 2021. godinu, za implementaciju projekata je okvirno predviđeno 27.000 KM dok je iz eksternih izvora predviđeno 520.000 KM. Na osnovu operativnih evidencija, iz budžeta 2020 je do izrade ove procjene realizirano 13.000 KM te iz eksternih izvora 10.000 KM. Ovi podaci ukazuju da tokom 2020. godine nije došlo do značajnih izmjena trenda realizacije izdvajanja za finansiranje projekata u odnosu na prethodne godine. U pogledu projekcije DOB-a za 2021. i 2022. godinu, za kapitalne projekte i ostale investicione značajne projekte je okvirno predviđeno 800.000 KM.

Kada je riječ o finansijskom stanju Općine Foča, **akumulirane obaveze su** na dan 31.12.2020. godine **u iznosu od 406.645 KM**. Za servisiranje kreditnih obaveza u narednih 5 godina nema potrebnih izdvajanja. U pogledu ostalih mogućih finansijskih obaveza koje mogu uticati na

moćnosti finansiranja razvojne strategije najviši rizik se odnosi na nemogućnost finansiranja tekućih rashoda općine zbog nedovoljnog iznosa vlastitih prihoda. Procjena je pripremljena putem konsultacija ključnih članova Razvojnog tima i Službe za finansije te je usaglašena sa Načelnikom JLS Općine Foča. Procjena je će biti korištena kao polazna osnova za pripremu sektorskih planova revidirane razvojne strategije općine.

Tabela 18. Pregled procjene po izvorima finansiranja za period 2021.-2027. godine, 000KM

Izvori finansiranja lokalne razvojne strategije	Okvirna procjena po godinama							UKUPNO
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	
Iz budžeta Općine Foča (u KM)	27	10	25	28	30	35	40	195
Iz eksternih izvora (kredit, entiteti, kantoni, država, javna preduzeća i privatni izvori) (KM)	520	1.300	435	420	420	420	410	3.925
Iz eksternih izvora (IPA, donatori i ostalo) (KM)	50	100	100	100	100	50	50	550
UKUPNO (KM)	597	1.410	560	548	550	505	500	4.670

Tabela 19. Prijedlog okvirne raspodjele finansiranja po sektorima razvoja

Ekonomski sektor	Društveni sektor	Sektor zaštite okoliša	Ukupno
500.000 KM	2.930.000 KM	1.240.000 KM	4.670.000 KM

Napomene /obrazloženja

Iz Budžeta Općine Foča, KM	- Prema poslednjim projekcijama federalnog ministarstva finansija (od 06.05.2020.godine) u 2020.godini se očekuje pad prihoda od indirektnih poreza za oko 16% odnosno 46.000 KM u odnosu na izvršenje prethodne godine što je značajan pad prihoda za našu Općinu. U skladu sa navedenim projekcijama u naredne tri godine se očekuje porast prihoda od indirektnih poreza (2021.godine za 10.000 KM odnosno 4%, u 2022.godini za 15.000KM u odnosu na 2021., u 2023.godini za oko 3.000 KM u odnosu na 2022.) Iako su prihodi u 2020.godini značajno smanjeni iznos izdvajanja za finansiranje strateških projekata je 27.000 KM (iz namjenskih sredstava rente). Procjena finansiranja u periodu 2021.-2023.godina je rađena na bazi projekcija prihoda koje je dostavilo Federalno ministarstvo finansija, dok je za ostatak perioda za koji se strategija radi procjena napravljena na bazi dosadašnjeg iskustva u rastu prihoda od poreza, uz krajnju opreznost zbog novonastale situacije.
Eksterni izvori (kredit, entiteti, kantoni, država, javna preduzeća i privatni izvori, sl.), KM	- Procjena sredstava iz eksternih izvora je urađena na osnovu realizacije po ovom osnovu u prethodnim godinama. U poslednjih 5 godina prosječna godišnja sredstva iz ovih izvora iznosila su 484.400 KM. Sredstva su neizvjesna jer se realizuju na osnovu javnih poziva većih nivoa vlasti na koje Općina aplicira.
Iz eksternih izvora (IPA, donatori i ostalo), KM	- Procjena sredstava po ovom osnovu je rađena na bazi projekata za koje smatramo da bismo mogli povući sredstva iz ovih izvora. U ranijem periodu Općina nije imala prihoda iz ovih izvora.

2.2 SWOT analiza i strateško fokusiranje

SWOT analiza predstavlja most između sadašnjeg stanja, koje je utvrđeno analizom i željenog budućeg stanja koje je definisano strategijom razvoja općine. Interni faktori, **snage** koje općini Foča pružaju konkurentne prednosti, čineći ovo područje atraktivnim mjestom za život i poslovanje s jedne strane i **slabosti** koje predstavljaju prepreke ili ograničenja za razvoj općine Foča s druge strane. Eksterni faktori, **prilike** općina treba koristiti i istovremeno izborom odgovarajuće strategije minimizirati uticaj **prijetnji**.

SNAGE	<ul style="list-style-type: none"> - Povoljan geografski položaj za specifične poslovne djelatnosti - Povoljni klimatski uslovi - Neposredna blizina saobraćajnice i puta ka Jadranskom moru, aerodroma i željeznice (Sarajevo) - Bogato kulturno-historijsko nasljeđe - Značajni poljoprivredni resursi - Očuvana životna sredina - Prirodna bogatstva (šume, rijeke, pitke vode, mineralne vode) - Relativno niski troškovi života - Raznolikost biljnog i životinjskog svijeta - Tradicionalna gostoljubivost - Dobra koordinacija lokalne samouprave sa MZ i građanima
SLABOSTI	<ul style="list-style-type: none"> - Nepovoljna demografska struktura i kretanje stanovništva - Odlazak mladih u veće centre i inostranstvo - Relativno mali broj stanovnika - Nedostatak vlastitih finansijskih sredstava za razvoj - Nedostatak prostorno-planske dokumentacije - Usitnjenost zemljišnih posjeda - Visok stepen nezaposlenosti - Nedostatak stručnog kadra - Neadekvatan sistem zdravstvene zaštite - Neadekvatna socijalna zaštita - Nepovoljan poslovni ambijent - Nedostatak građevinskog zemljišta u općinskom vlasništvu - Administrativne prepreke - Odsustvo programa prekvalifikacije i dokvalifikacije - Nepostojanje profesionalnih jedinica zaštite - Nedovoljna opremljenost JKP - Neadekvatno upravljanje otpadom i otpadne vode - Nedostatak strateških dokumenta - Kontaminiranost općine sa MES i NUS - Nerazvijeno javno-privatno partnerstvo - Neorganizovan plasman poljoprivrednih proizvoda - Neaktivnost mladih - Neiskorištenost i neuslovnost objekata namijenjenih za kulturnu djelatnost i dr.
PRILIKE	<ul style="list-style-type: none"> - Međunarodna, prekogranična i međuopštinska saradnja - Aktivnija uloga viših nivoa vlasti - Unaprjeđenje partnerskih odnosa općine i poduzetnika - Razvoj poljoprivrede - Neperspektivna vojna imovina - Razvoj obrta, malih i srednjih preduzeća - Povratak stručnog kadra - Investicije dijaspore - Efikasnije korištenje prirodnih resursa (zemljišta, izvorske vode, rijeka i šume) - Promocija prirodnih potencijala općine

	<ul style="list-style-type: none"> - Nove putne komunikacije - Savremeno prostorno planiranje - Obrazovanje mladih i stipendiranje deficitarnih kadrova - Dostupnost finansijskih sredstava iz EU fondova - Izgradnja adekvatne deponije za odlaganje otpada - Pronalaženje eksternih izvora finansiranja - Razvoj turističkih potencijala - Jačanje nevladinog sektora - Poboljšanje položaja mladih - Unaprijeđenje objekata za kulturne i druge društvene događaje i dr.
PRIJETNJE	<ul style="list-style-type: none"> - Pogoršanje opšteg demografskog stanja - Intenzivniji odlazak visokoobrazovanog kadra i mladih - Nezainteresovanost viših nivoa vlasti za razvoj manjih lokalnih zajednica - Globalne recesije i ekonomske krize - Urušavanje zdravstvenog sistema - Nepovoljni kreditni uslovi - Sporost u približavanju EU integracijama - Spora provedba zakonskih rješenja kao i nadzora - Migracije stanovništva - Neorganizovanost državne uprave i birokratizam na višim nivoima - Centralizacija poreskog i finansijskog sistema - Nepostojanje podrške izvoznim aktivnostima - Pravna i politička nestabilnost - Spor proces reforme u svim sferama života - Pogoršanje opšte, ekonomske i egzistencijalne situacije - Ograničena uloga i nadležnosti općine u upravljanju razvojem - Visoka cijena električne energije i drugih energenata - Prirodne (elementarne) i druge nesreće uključujući i biološke (CoVID i dr.)

Strateško fokusiranje

Strateško fokusiranje je dobiveno na osnovu prikupljenih podataka u socio-ekonomskoj analizi, koja obuhvata sve važne aspekte života i razvoja općine Foča i služi kao glavna podloga za kreiranje razvojnih pravaca i integraciju svih aspekata održivog razvoja, što podrazumijeva ravnomjeran ekonomski rast uz zaštitu okoliša i prirodnih resursa i istovremeno kreiranje pravičnog društva i smanjenje nejednakosti (Okvir ciljeva održivog razvoja-SDG). Kao važne slabosti općine Foča koje je potrebno istaći tu su svakako, odlazak stanovništva, relativno visoka stopa nezaposlenosti i izuzetno negativna stopa prirodnog priraštaja, sa jedne strane, neriješeni status poljoprivrednog zemljiša što smanjuju mogućnost za investiranje i građenje, nepovezanost primarne poljoprivredne proizvodnje i prerađivačke industrije, neriješeno pitanje održivog upravljanja otpadom, s druge strane. Analizirajući konkurentne prednosti koje posjeduje općina Foča i njihovim spajanjem sa vanjskim prilikama sa jedne strane i povezivanjem slabosti i prijetnji, s druge strane, izvlače se odgovarajući fokusi na koje se treba koncentrisati u narednom strateškom periodu. Razvojni tim općine Foča se opredijelio za sljedeće strateške fokuse:

Tabela 20. Strateški fokusi

STRATEŠKI FOKUSI	
1.	<p>Privlačenje novih investicija i razvoj privrede</p> <p>U cilju opšteg ekonomskog napretka lokalne potreban je novi iskorak u iznalaženju novih investicija i privlačenju MSP, iskorak u poljoprivrednoj proizvodnji, posebno biljnoj plasteničkoj proizvodnji i unapređenju stočarstva, kao i razvoju turizma. U pogledu privlačenja investicija potrebno je riješiti imovinsko-pravne posleove i staviti u funkciju neperspektivne vojne objekte na teritoriji općine Foča. U poljoprivrednoj proizvodnji fokus je potrebno staviti na razvoj poljoprivrede bazirane na postojećim resursima (hladnjača), stočarstvu i plasteničkom proizvodnjom u povrtlarstvu, novim znanjima i tehnologijama, instalacijama novih objekata u poljoprivrednoj proizvodnji. Osnova ovog fokusiranja je na takvim proizvodima koji će imati uvećanu tržišnu vrijednost, u poljoprivredi proizvodima sa produženim rokom trajanja i mogućnostima plasmana ovih proizvoda na nova tržišta.</p> <p>Kada se govori o stvaranju pretpostavki za razvoj turizma, one su izvodive u ovom trenutku u pogledu stavljanja u funkciju postojećih resursa ili i šire međuopćinske saradnje i stvaranju jedinstvenog i zajedničkog turističkog proizvoda i daljom izgradnjom turističke infrastrukture.</p>
2.	<p>Izgradnja zajedničke infrastrukture i podizanje kvaliteta života građana</p> <p>Općina Foča mora iskoristiti svoje prednosti, posebno prednosti blizine magistralne saobraćajnice i puta ka Jadranskom moru, te postati mjesto atraktivno za život i rad svih kategorija društva, djece, mladih, žena, radno aktivnih, starijih osoba ali i svih osoba kojima je potrebna posebna socijalna zaštita.</p> <p>Kvalitet života građana treba unaprijediti kroz unaprjeđenje društvenog života, izgradnju i adaptaciju javnih objekata (Dom kulture i dr.), unaprjeđenje zdravstvene zaštite i novih usluga u zdravstvu, tj. stvaranjem</p>

	<p>uslova za dolazak i ostanak kvalitetnog medicinskog kadra, unaprjeđenje obrazovanja, usluga javne uprave, zatim kroz izgradnju komunalne infrastrukture uključujući i ekonomski održivo vodosnabdijevanje.</p> <p>S obzirom na intenzivne negativne demografske trendove, sve relevantne i ključne zainteresovane strane moraju preduzeti proaktivnu ulogu u realizaciji budućih projekata koji će unaprijediti postojeće stanje kvaliteta života građana općine Foča, što se odnosi i na pomenute značajne infrastrukturne projekte.</p>
3.	<p>Zaštita okoliša i održivo korištenje prirodnih resursa</p> <p>Ovaj fokus usmjeren je ka racionalnom korištenju prirodnih resursa i zaštiti okoliša (posebno u vezi sa fokusom i mjerama razvoja turizma), kroz preduzimanje niza mjera u pogledu zaštite zemljišta, vode i vazduha i biodiverziteta općine Foča. Posebnu pažnju potrebno je usmjeriti na rješavanje problematike održivog odlaganja otpada s obzirom da je izgrađeno reciklažno dvorište, zaštiti izvorišta, zaštiti od prirodnih i drugih nesreća, opasnosti od MES i NUS na prostoru od oko 13km², te jačanju materijalnih i ljudskih kapaciteta u pogledu prevencije i opremanje javnih službi i objekata, ali i novim mjerama energetske efikasnosti, posebno u javnim objektima i prelaska sa fosilnih goriva na biomasu. Na ovaj način stvaraju se određene pretpostavke za ugodniji ambijent za življenje, rad i život u općini Foča.</p>

2.3 Vizija razvoja i strateški ciljevi, sa indikatorima

Vizija razvoja

Vizija razvoja općine Foča zasnovana je na fundamentalnim vrijednostima stanovnika općine Foča, koje predstavljaju osnovu daljeg razvoja općine. Ona predstavlja sliku budućnosti općine Foča kakvim je vide građani koji su bili uključeni u proces izrade razvojne strategije. Iako vizija predstavlja idealnu sliku budućnosti općine, ona je ipak osnova za definisanje pravaca razvoja općine Foča. Vizija je orijentisana na budućnost **(2027.)** i osvrće se na prioriteta područja djelovanja te sadrži sve relevantne vrijednosti koje zajednica priznaje za komparativne prednosti u odnosu na susjedne zajednice i mogućnosti koje je potrebno iskoristiti na putu ostvarivanja opšteg razvoja i to ekonomskog, društvenog i razvoja i zaštite okoliša.

VIZIJA RAZVOJA OPĆINE FOČA

Općina Foča, privredno razvijena, ekološki osviještena, očuvanih prirodnih resursa, privlačna lokalna zajednica za život i rad.

Strateški ciljevi, sa indikatorima

Polazeći od vizije razvoja, utvrđeni su sledeći strateški razvojni ciljevi koji se zasnivaju na razvoju privrede, društvenom i razvoju i zaštiti okoliša i definišu okvir za aktivnosti, čijim ostvarivanjem se općina Foča postavlja na put razvoja i napretka.

Strateški cilj 1: Dinamičan i održiv razvoj privrede

Općinu Foča karakteriše relativno nizak nivo privrednih aktivnosti. Osnovni nedostaci općine Foča je nepostojanje građevinskog zemljišta koje bi moglo biti stavljeno u funkciju razvoja i privlačenja investicija, te je ovo pitanje potrebno rješavati putem stavljanja u funkciju imovine neperspektivnih vojnih objekata i stvaranjem industrijskih zona. Takođe, potrebno je koristiti blizinu putne saobraćajnice i relativnu blizinu najvećeg grada u BiH, te drugi investicioni potencijali, poput prirodnih potencijala, nisu dovoljno iskorišteni i stavljeni u funkciju održivog razvoja općine Foča. Takođe, i oni privredni objekti općine (koji su postojali na teritoriji Općine do 1992. godine) su prošli turbulentan tranzicioni period, ali su određeni objekti ostali neiskorišteni, te u tom pogledu postoje mogućnosti za proširenje proizvodnje (Mlin i dr.). S obzirom da se radi o manjoj lokalnoj zajednici, općina Foča u privlačenju investicija mora nuditi niz pogodnosti, kako za investitore tako i za radnu snagu, te sve napore treba usmjeriti na rasterećenje investicija (manje komunalne naknade i naknade za infrastrukturu) u cilju povećanja zaposlenosti na teritoriji općine Foča, te korištenju prirodnih potencijala za razvoj poljoprivrede, ugostiteljstva i turizma.

Strateški cilj 2: Unaprjeđenje kvaliteta života i društvenog sadržaja

Osnovni problem u društvenom segmentu razvoja općine Foča jesu demografska kretanja, koja su izuzetno nepovoljna, kako u prirodnom (prirodni priraštaj) tako i ekonomskom kretanju stanovništva (ekonomske migracije). Nekoliko je faktora koji intenzivno utiču na ovu pojavu, a koji se mogu vezati sa ekonomskim prilikama i trendovima koji vladaju u općini, su u komunikacionoj izolovanosti općine u smislu sjedišta BPK i grada Goražde, a sa druge strane blizine Sarajeva i Sarajevskog kantona kako posebne administrativne jedinice, ali i opštem trendu odlaska mladih iz manjih centara poput općine Foča a ka većim urbanim centrima i cjelinama. Iz ovog razloga, svaki budući planski pristup, mora ponuditi unaprijeđen kvalitet društvenog života po pitanju zdravstvenog, socijalnog, obrazovnog, sportskog, kulturnog i opšteg društvenog napretka. Potrebne su takve mjere u općini Foča, uključujući kapitalne infrastrukturne investicije, koji će općinu Foča učiniti atraktivnom općinom za život i rad u koegzistenciji i korištenju prednosti blizine Sarajeva kao najvećeg tržišta za rad, ali i općine Foča kako mirne zajednice za život u blizini ovog centra.

Strateški cilj 3: Zaštita okoliša i smanje rizika od nesreća

Primarni cilj u zaštiti okoliša općine Foča jesu prirodne vrijednosti i cilj da iste budu sačuvane i da se unaprijedi zaštita, a istovremeno da se u skladu sa principima održivog razvoja, takva sredina iskoristi za privredni razvoj lokalne zajednice. Općina Foča nije posebno prepoznatljiva zajednice (s obzirom da je novouspostavljena lokalna zajednica), međutim to je zajednica koja raspolaže očuvanim prirodnim resursima, zemljištem, šumom, vodom. U cilju zaštite vode, tla, vazduha, potrebno je sinergijom svih učesnika raditi na rješavanju pitanja očuvanja biodiverziteta, sanaciji divljih deponija i održivim rješenjem upravljanja otpadom u cilju smanjenja zagađenja komunalnim i drugim otpadom. Održivim korištenjem prirodnih resursa i trajnim rješenjima u pogledu odlaganja komunalnog otpada značajno bi se doprinijelo zaštiti

životne sredine i stvaranju pretpostavki za opći društveni i privredni razvoj općine Foča ali stvaranju prepoznatljive zajednice za život u skladu sa prirodom.

Tabela 21. Indikatori (uticaja) realizacije strateških ciljeva *⁸

Strateški cilj 1: Dinamičan i održiv razvoj privrede	Indikator (uticaja)	Polazna vrijednost (2018.)	Ciljna vrijednost (2027.)
	Prosječna neto plata, KM	856	1150
	Broj pravnih lica (poslovni subjekti)	45	65
	Broj zaposlenih ⁹	127	210
Strateški cilj 2: Unaprjeđenje kvaliteta života i društvenog sadržaja	Indikator (uticaja)	Polazna vrijednost (2018.)	Ciljna vrijednost (2027)
	Broj djece djece obuhvaćen predškolskim obrazovanjem	0	25
	Prirodni priraštaj stanovništva	-6	0
	Udio broja stanovnika koji ima pristup kontrolisanoj vodi za piće, %	78	85
Strateški cilj 3: Zaštita okoliša i smanje rizika od nesreća	Indikator (uticaja)	Polazna vrijednost (2018.)	Ciljna vrijednost (2027)
	Broj divljih deponija ¹⁰	8	0
	Broj domaćinstava obuhvaćen organizovanim odvozom otpada	550	600
	Udio broja stanovnika obuhvaćen sistemom kanalizacije ¹¹ , %	20	50

⁸ * oznčava indirektnu ili direktnu vezu sa indikatorima održivog razvoja (SDG).

⁹ Veza sa SDG -8.1

¹⁰ Veza sa SDG -12.1

¹¹ Veza sa SDG -6.1. Sistem se sastoji od par kolektora i dijela mreže. Kanalizacioni sistem u smislu sistemskog prikupljanja, odvodnje i prečišćavanje ne postoji.

3. PRIORITETI I MJERE SA INDIKATORIMA

Prioriteti predstavljaju ključna polja i smjerove djelovanja za ostvarenje vizije i strateških ciljeva i kao takvi imaju najveći uticaj na razvoj, odnosno ostvarenje strateških indikatora. Definisani prioriteti su grupisani pod relevantnim strateškim ciljevima (Tabela 22).

Tabela 22. Prioriteti grupisani po strateškim ciljevima

Strateški cilj 1: Dinamičan i održiv razvoj privrede	Prioritet 1.1.: Privlačenje investicija i povećanje zaposlenosti
Strateški cilj 2: Unaprjeđenje kvaliteta života i društvenog sadržaja	Prioritet 2.1: Unaprjeđenje zaštite stanovništva i društvenih djelatnosti u zajednici Prioritet 2..2.: Unaprjeđenje javne infrastrukture i javnih usluga
Strateški cilj 3: Zaštita okoliša i smanje rizika od nesreća	Prioritet 3.1: Unaprjeđenje stanja okoliša i održivo korištenje resursa Prioritet 3.2: Smanjenje rizika od nesreća i sigurnost građana i imovine

Pregled prioriteta i pripadajućih mjera sa indikatorima

Prioriteti za strateški cilj 1, uključujući pripadajuće mjere, prikazani su u Tabeli 23. U sklopu svakog prioriteta definisani su indikatori (krajnjeg) rezultata sa početnim i ciljnim vrijednostima.

Tabela 23. Prioriteti za strateški cilj 1 sa pripadajućim mjerama

STRATEŠKI CILJ 1	PRIORITETI	Indikator (krajnjeg) rezultata	Polazna Vrijednost (2018.)	Ciljna vrijednost (2027.)
PRIORITET 1.1: PRIVLAČENJE INVESTICIJA I POVEĆANJE ZAPOSLENOSTI		Broj samostalnih polj. proizvođača	11	21
		Broj subjekata na 1000 st.	61,1	71
		Broj obrta	37	57
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA				
1.1.1. UNAPRJEĐENJE POSLOVNOG OKRUŽENJA I AKTIVNOSTI POSLOVNIH SUBJEKATA				
1.1.2. PROMOCIJA I STRUČNA PODRŠKA RAZVOJU POLJOPRIVREDE I TURIZMA				

Prioriteti za strateški cilj 2 sa pripadajućim mjerama prikazani su u Tabeli 24. U sklopu svakog prioriteta definisani su indikatori (krajnjeg) rezultata sa početnim i ciljnim vrijednostima.

Tabela 24. Prioriteti za strateški cilj 2 sa pripadajućim mjerama

STRATEŠKI CILJ 2	PRIORITETI	Indikator (krajnjeg) rezultata	Polazna vrijednost (2018.)	Ciljna vrijednost (2027.)
	PRIORITET 2.1: UNAPREĐENJE ZAŠTITE STANOVNIŠTVA I DRUŠTVENIH DJELATNOSTI U ZAJEDNICI	Broj stanovnika na 1 ljekara	616	500
		Broj korisnika stalne novčane pomoći	21	15
		Broj učenika osnovnih škola ¹²	127	137
		Broj adaptiranih objekata kulture	0	1
		Broj aktivnih članova sportskih organizacija	155	200
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA				
2.1.1 SOCIJALNA I ZDRAVSTVENA ZAŠTITA STANOVNIŠTVA I PODRŠKA RANJIVIM KATEGORIJAMA				
2.1.2 UNAPRIJEĐEN KVALITET DRUŠTVENIH SADRŽAJA				
	PRIORITET 2.2. UNAPREĐENJE JAVNE INFRASTRUKTURE I JAVNIH USLUGA	Broj domaćinstava u općini koji nemaju snabdijevanje el. energijom	39	0
		Gubici vode u transportnom sistemu, %	50	30
		Broj stanovnika u općini bez priključka na kanalizacionu mrežu - procjena	1500	750
		Stepen zadovoljstva građana javnom upravom, %	95	>95
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA				
2.2.1 IZGRADNJA I REKONSTRUKCIJA KOMUNALNE INFRASTRUKTURE				
2.2.2 EFIKASNIJE JAVNE USLUGE I ELEKTRONSKA UPRAVA				

¹² Veza sa SDG -4.1

Prioriteti za strateški cilj 3 sa pripadajućim mjerama prikazani su u Tabeli 25. U sklopu svakog prioriteta definisani su indikatori (krajnjeg) rezultata sa početnim i ciljnim vrijednostima.

Tabela 25. Prioriteti za strateški cilj 3 sa pripadajućim mjerama

STRATEŠKI CILJ 3	PRIORITETI	Indikator (krajnjeg) rezultata	Polazna vrijednost (2018.)	Ciljna vrijednost (2027.)
PRIORITET 3.1: UNAPRJEĐENJE STANJA OKOLIŠA I ODRŽIVO KORIŠTENJE RESURSA	Broj ažurnih općinskih prostorno-planskih dokumenata (urbanistički, regulacioni i dr.)	0	2	
	Udio neprečišćenih otpadnih voda, %	100	50	
	Udio reciklaže otpada, %	0	50	
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA				
3.1.1 PROMOCIJA PRIRODNIH DOBARA I ZAŠTITA TLA, VODE, VAZDUHA I RAZNOLIKOSTI				
3.1.2 ODRŽIVO RJEŠENJE UPRAVLJANJA OTPADOM I EFIKASNO KORIŠTENJE ENERGIJE				
PRIORITET 3.2. SMANJENJE RIZIKA OD NESREĆA I SIGURNOST GRAĐANA I IMOVINE	Broj aktivnih klizišta	13	5	
	Površina potencijalno ugrožena poplavama, ha	90	10	
	Broj požara/godišnje	2	1	
	Broj krivičnih djela/godišnje	4	3	
	Kontaminirane površine sa MES i NUS, km ²	13,16	10	
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA				
3.2.1 PREVENCIJA RIZIKA OD ELEMENTARNIH NEPOGODA I DRUGIH NESREĆA I POVEĆANJE SIGURNOSTI GRAĐANA				

4. KLJUČNI STRATEŠKI PROJEKTI

Radna grupa za izradu Strategije razvoja **općine Foča** za period 2020-2027. godine je identifikovala ključne strateške projekte. Ovi strateški projekti predstavljaju intervencije od najvećeg značaja za Općinu i imaju višestruki efekat na razvoj općine Foča.

U okviru **strateškog cilja 1**, tj. postizanja stabilnog i održivog razvoja privrede Općine, identifikovani su prioriteti djelovanja koji se odnose na razvoj poljoprivrede, promocije i privlačenju investicija. Na bazi utvrđenih prioriteta djelovanja, ključni projektu su:

- ⇒ **Uspostavljanje i opremanje poslovne zone „Mlin“ (Faza 1)**- Projekat podrazumijeva prvu vazu rješavanje imovinsko-pravnih odnosa, izrade projektne dokumentacije i djelimičog uređenja zone u cilju privlačenja investicija i povećanja zaposlenosti.
- ⇒ **Obezbjeđenje uslova za razvoja privrede (preduslovi otvaranje benzinske pume, edukacija i poboljšanje vještina mladih)**-Projekat podrazumijeva kupovinu zemljišta od privatnih vlasnika na adekvatnom lokalitetu za izgradnju benzinske pumpe i sve administrativne radnje koje će omogućiti izgradnju iste. Drugi dio projekta jeste kontinuirana edukacija mladih stanovnika lokalne zajednice kroz održavanje trening programa, prvenstveno iz novih tehnologija, stranih jezika kako bi bili konkurentniji na tržištu rada.
- ⇒ **Mapiranje i unaprijeđenje turističkih potencijala i promocija općine kao turističke destinacije**- Projekat podrazumijeva edukaciju i certificiranje jedne osobe iz oblasti turističke promocije, koja će biti na raspolaganju Općinskoj upravi i zainteresovanim ponuđačima turističkih usluga kao osoba koja će na najbolji način predstaviti turističke potencijale. Kako je općina bogata predjelima pogodnim za razvoj i promociju brdskog biciklizma, dio aktivnosti u ovom projektu bit će usmjerene na promociju, mapiranje i pripremu vodiča za destinacije u ovoj disciplini. U okviru ovog projekta promovisaće se kulturno-historijski spomenici.
- ⇒ **Jačanje kapaciteta poljoprivredne proizvodnje i razvoj agroturizma**- Kroz projekat „potrebno je implementirati aktivnosti na izgradnji i uređenju prodajno-promotivnog prostora za poljoprivredne proizvode i turističke usluge, jačanju perspektivnih proizvodnji u poljoprivredi, kao što su proizvodnja jagode i povrća sa naznakom na kvalitet kroz kooperantske veze zadruga i lokalnih poljoprivrednih proizvođača, jačanju rasadničarskih kapaciteta kroz uvođenje novih perspektivnih sorti za mikro-lokaciju Općine i jačanju proizvodnje kravljeg i kozijeg mlijeka za postojeće prerađivačke firme. Potrebno je istaći značaj razvoja agroturizma i u tom smislu promovisati ponudu domaćinstava koja pružaju usluge noćenja i boravka na njihovim imanjima.

U okviru **strateškog cilja 2**, tj. unapređenja kvaliteta života sveukupnim društvenim napretkom Općine, identifikovani su prioriteti djelovanja koji se odnose na unapređenje trenutnog stanja u oblastima zdravstva, socijalne zaštite, školstva, sporta i kulture, javnih usluga, te investicija u javnu infrastrukturu. Na bazi utvrđenih prioriteta djelovanja, ključni projektu su:

- ⇒ **Zgrada socijalnog stanovanja i projektna dokum. zgrade za mlade**-Izgradnjom zgrade planirano je da se izgradi 14 stanova za porodice u socijalnoj potrebi, što znači da bi broj

od 9 stambeno zbrinutih porodica na ovaj način bio povećan na 23, takođe potrebno je uraditi projektnu dokumentaciju zgrade namijenje za mlade bračne parove, kako bi se dugoročno smanjio negativni trend odlaska mladih.

- ⇒ **Izgradnja sadržaja za djecu i mlade**-Ovaj projekat podrazumijeva uspostavljanje dječije igraone, zatim određenje aktivnosti vezane za inkluziju određenih kategorija stanovništva i savjetovalište za mlade.
- ⇒ **Opremanje Doma zdravlja**-ovim projektom planira se nabavka uređaja neophodnih za nesmetan rad (Ultrazvučnog aparata, stomatološku stolicu i drugih uređaja).
- ⇒ **Rekonstrukcija Doma kulture**-Zbog dotrajalosti neophodno je izvršiti adaptaciju objekta doma kulture do kraja 2020. godine i stavljanje u funkciju istog čime bi se podigao kvalitet društvenog života svih kategorija stanovništva.
- ⇒ **Izgradnja sportske dvorane**- Izgradnjom sportske dvorane bit će omogućeno održavanje sportskih događaja, takmičenja i manifestacija u zatvorenom u svim vremenskim prilikama.
- ⇒ **Izgradnja gravitacionog vodovoda Stolac i nastavak izgradnje kanalizacione i putne infrastrukture**-Potrebno je omogućiti izgradnju gravitacionog vodovoda Stolac i na taj način osigurati kontinuirano snabdijevanje vodom, nezavisno od vremenskih prilika. planira se da vodovod bude izgrađen do 2023. godine. Nastavkom izgradnje kanalizacione mreže, cilj je do 2027. godine izgraditi 35 % ukupne projektovane kanalizacione mreže, te nastaviti izgradnju lokalnih i nekategorisanih puteva u cilju lakše komunikacije.
- ⇒ **Informatizacija rada službi, Općinskog vijeća i mjesnih zajednica kroz jačanje tehničkih i ljudskih kapaciteta**- U okviru ovog projekta neophodno je rad lokalnog organa uprave podići na viši nivo, u skladu sa razvojem novih informatičkih tehnologija, poboljšanjem usluga građanima i jačanjem ekološke svijesti. Potrebno je opremiti javnu upravu sa informatičkom opremom koja može odgovoriti na zahtjeve novog vremena u smislu transparentnosti, promocije, pojednostavljivanja i pojeftinjenja procedura i provedbe postupaka po službenoj dužnosti organa uprave. Takođe, planira se informatički opremiti sala Općine koja bi se koristila prvenstveno za održavanje sjednica Općinskog vijeća, ali i ostalih sastanaka i radionica, čime bi se značajno smanjio broj printanog materijala i omogućio efikasan rad. Kroz ovaj projekat, planira se unaprijediti rad mjesnih zajednica kroz njihovo umrežavanje.

Realizacijom gore identifikovanih ključnih projekata, treba da se postigne višestruki efekat i doprinos realizaciji strateškog cilja 2 i podigne kvalitet života sveukupnim društvenim napretkom Općine na značajno viši nivo, posebno socijalno ugoženih kategorija stanovništva Općine.

U okviru **strateškog cilja 3**, tj. unaprijeđenja zaštite okoliša i održivog upravljanja prirodnim resursima Općine, identifikovani su prioriteti djelovanja koji se odnose na zaštitu i inapređenje stanja životne sredine, očuvanje prirodnih dobara i smanjenje rizika od nesreća. Na bazi utvrđenih prioriteta djelovanja, ključni projektu su:

- ⇒ **Izrada prostorno-planske dokumentacije (prva faza: Urbanistički plan Ustikolina i Regulacioni plan turističke zone Modran**- Ovaj projekat se odnosi na izradu i provođenje prostorno-planske dokumentacije, skladno prostorno plansko planiranje i provođenje

planova održivog razvoja, kao preduslova za kontinuirani rast i razvoj zajednice posebno u pogledu budućih infrastrukturnih projekata od posebnog značaja za Općinu.

- ⇒ **Razvoj sportskog ribolova kroz poribljavanje rijeka Drine i Koline-** Ovom mjerom potrebno je zaštititi prirodne potencijale koji daju višestruke rezultate. Rijeka Drina je prepoznatljiva kao jedna od najljepših i najčistijih rijeka u regiji, a ovaj se kraj može nazvati i tradicionalno ribarskim krajem. Na strani toga je činjenica da u općini Foča egzistira udruženje ribolovaca koje broji oko 100 članova, što u odnosu na broj stanovnika u općini nije zanemariv broj. Uzimajući u obzir navedeno, nastojaće se poribljavanjem i razvijanjem sportskog ribolova promovirati prirodna dobra i zaštita voda na ovom području.
- ⇒ **Uređenje svih izletišta i parkova na području općine** - Trenutne lokacije na kojima postoje potencijali za uređenje i izgradnju posjećenih i prepoznatljivih izletišta se ne održavaju adekvatno pa je neophodno usmjeriti određene aktivnosti na njihovo uređenje i zaštitu. Ovom mjerom podstaci će se upotreba prirodnih resursa i njihova zaštita što će uticati na unapređivanje stanja u oblasti zaštite okoline, sprječavanje ugrožavanja zdravlja ljudi kao i stvaranje boljih uslova života.
- ⇒ **Jačanje kapaciteta komunalnog preduzeća JKP „Ušće“ Ustikolina-** Ovim projektom planira se nabaviti vozilo za prevoz otpada čime će se unaprediti stanje komunalnih usluga za stanovnike općine Foča, poboljšati kvalitet života i unaprijediti instrumenti za zaštitu okoliša.
- ⇒ **Sanacija divljih deponija-** Kroz organizovane edukacije ojačaću se kapaciteti mladih i omladinskih udruženja, a njihovim aktivnostima u zaštiti okoliša daće se podrška. Podizanje javne svijesti građana o neophodnosti selektiranja otpada, očuvanju prirodnog i historijskog naslijeđa je projekat kojim će biti obuhvaćeno promovisanje i akcije sakupljanja glomaznog otpada, te promocija i poticanje poboljšanja energetske učinkovitosti poslovnih subjekata i porodičnih kuća (utopljanje) kao i korištenje obnovljivih izvora energije.
- ⇒ **Unaprijeđen sistem zaštite od poplava-** Izgradnja Parapetnog zida na lijevoj obali Drine, Izgradnja obaloutvrde na rijekama Kolina i Kosovska rijeka.
- ⇒ **Uspostavljanje protivpožarne zaštite i vatrogastva** - Ovim projektom planira se do kraja 2024. godine završiti sa materijalno-tehničkim opremanjem PVJ.

Realizacijom gore identifikovanih ključnih projekata, treba da se postigne višestruki efekat i doprinos realizaciji strateškog cilja 3 i unaprijeđenju zaštite okoliša na dobrobit svih građana Općine

Sinergetski, realizacija identifikovanih projekata doprinijeće realizaciji **Vizije razvoja Općine Foča do 2027. godine**, takođe ovi projekti mogu biti osnov za identifikaciju i realizaciju budućih projekata, koji će biti sastavni dio budućih akcionih planova.